

# **De verrader en de vrome held**

*Over de representatie van James Scott, hertog van Monmouth, in de zeventiende-eeuwse  
pamfletliteratuur uit de Republiek*

**Student:** Afra de Mars

**Studentnummer:** s4582764

**Opleiding:** Geschiedenis – B3

**Begeleider:** dr. Dries Raeymaekers

**Cursus:** Bachelorwerkstuk

**Inleverdatum:** 1 augustus 2018



## Inhoudsopgave

|                                               |              |
|-----------------------------------------------|--------------|
| <b>Inleiding</b>                              | <b>p. 5</b>  |
| Bronnen en methode                            | p. 9         |
| <b>1. Monmouth als (on)echt kind</b>          | <b>p. 13</b> |
| Introductie op de pamfletten                  | p. 13        |
| De representatie van Monmouth                 | p. 14        |
| De weergave van Lucy Barlow en Charles II     | p. 16        |
| Motieven                                      | p. 18        |
| Conclusie                                     | p. 19        |
| <b>2. De declaratie van Monmouth</b>          | <b>p. 20</b> |
| Eerdere interpretaties                        | p. 20        |
| Monmouths declaratie in de Republiek          | p. 21        |
| Inhoudelijke reacties op Monmouths declaratie | p. 22        |
| Conclusie                                     | p. 23        |
| <b>3. Het einde van de Monmouth Rebellion</b> | <b>p. 25</b> |
| Reacties op Monmouths opstand                 | p. 25        |
| Reacties op Monmouths gevangenschap           | p. 26        |
| Reacties op Monmouths executie                | p. 28        |
| Conclusie                                     | p. 31        |
| <b>Conclusie</b>                              | <b>p. 33</b> |
| <b>Bibliografie</b>                           | <b>p. 35</b> |
| Literatuur                                    | p. 35        |
| Bronnen                                       | p. 37        |



## De verrader en de vrome held

*Over de representatie van James Scott, hertog van Monmouth, in de zeventiende-eeuwse pamfletliteratuur uit de Republiek*

### Inleiding

‘[...] Helaas! in zijne fleur vergaan?  
Most Monmouth, door zijn braave daaden,  
Soo vaak gekroont met Lauwerbladen,  
Ten doel van ’s ramspoeds bliksem staan! [...]’<sup>1</sup>

Bovenstaande regels zijn afkomstig uit een anoniem gedicht, geschreven in 1685. De rest van deze rouwklacht heeft eenzelfde toon: de verontwaardiging en woede om de executie van James Scott, hertog van Monmouth (1649 - 1685), spatten van de regels en de dichter roept op tot wraak. Opvallend is dat dit treurdicht is verschenen in het Nederlands. De vraag rijst waarom in een Nederlandstalig gedicht zo’n ophef wordt gemaakt over de dood van deze beruchte edelman, die een buitenechtelijke zoon van de Engelse koning, Charles II, was. In dit paper zal dan ook de vraag centraal staan op welke manier(en) de hertog van Monmouth in de pamfletliteratuur van de zeventiende-eeuwse Republiek werd gerepresenteerd en waarom zijn overlijden zoveel commotie opwekte.

De verhoudingen tussen Engeland en de Republiek in deze periode zijn al geruime tijd een onderzoeksonderwerp in de geschiedwetenschap.<sup>2</sup> De studie van pamfletliteratuur is daarin ook allerminst een nieuw verschijnsel. Zo promoveerde Robert Lloyd Haan in 1960 op een onderzoek naar de weergave van Engeland en Engelse affaires in Nederlandse pamfletliteratuur in de periode 1640 - 1660. Haan legt de basis voor de Nederlands-Engelse banden in de Middeleeuwen, maar besteedt meer aandacht aan de Engelse steun die de opstandige Nederlandse gewesten ontvingen in hun strijd tegen

---

<sup>1</sup> Met het oog op de leesbaarheid van de tekst zijn de URL’s van de databases *TEMPO* en *Delpher* weggelaten uit de voetnoten met verwijzingen naar de pamfletten. Deze zijn echter wel opgenomen in de bronnenlijst achterin dit paper. Voor pamfletten uit *Early English Books Online (EEBO)* of kranten uit *Delpher* wordt wel de URL vermeld. Verder zijn niet alle Nederlandstalige pamfletten voorzien van paginanummers. Als die aanwezig waren, wordt naar passages verwezen mét paginanummer, anders enkel met de titel van het pamflet (er zijn dus geen paginanummers toegekend). Voor dit treurdicht, zie: Anoniem, *Rou-klagt over de dood des hartoochs van Monmouth* (z.p. 1685).

<sup>2</sup> Bijvoorbeeld: Robert Lloyd Haan, ‘The treatment of England and English affairs in the Dutch pamphlet literature, 1640 - 1660’ (proefschrift University of Michigan 1960); Lois Schwoerer, ‘Propaganda in the Revolution of 1688’, *American Historical Review* 82:4 (1977) 843 - 874; Dale Hoak, Mordechai Feingold (red.), *The World of William and Mary. Anglo-Dutch Perspectives on the Revolution of 1688-89* (Stanford 1996); Marijke Meijer Drees, *Andere landen, andere mensen. De beeldvorming van Holland versus Spanje en Engeland omstreeks 1650*. Nederlandse cultuur in Europese context; monografieën en studies (Den Haag 1997); Helmer J. Helmers, ‘The Royalist Republic: Literature, Politics and Religion in the Anglo-Dutch Sphere, 1639-1660’ (proefschrift Universiteit Leiden 2011). Een aantal van deze studies worden vanwege hun relevantie voor het thema van dit paper in onderstaande paragraaf uitgebreider behandeld.

Spanje. De relatie tussen de Republiek en Engeland groeide uit tot een relatie tussen gelijken, al speelde op de achtergrond een rivaliteit, die tot uitbarsting kwam in de Eerste Engels-Nederlandse Oorlog. Deze roerige tijden kwamen volgens Haan tijdelijk tot een einde met de troonsbestijging van Charles II. Nieuwe problemen dienden zich echter aan, omdat de basis voor de eerdere problemen (de constitutionele kwestie in Engeland en de Engels-Nederlandse economische rivaliteit) nog niet was weggenomen. Haan plaatst de oplossing van deze problemen in 1689, waarbij Engeland de dominante partner werd in het nieuwe verbond.<sup>3</sup>

Wat Haan niet benoemt is dat het in 1689 de Nederlandse stadhouder Willem III en diens Engelse vrouw Mary waren die de Engelse kroon overnamen van James II. Dat jaar stond centraal in het onderzoek van Lois Schwoerer, die aantoonde dat Willem in deze periode een propagandaoorlog voerde tegen James en daarmee doelbewust (en betrekkelijk succesvol) de Britse opinievorming beïnvloedde.<sup>4</sup> Een meer recent werk, een proefschrift geschreven door Helmer Helmers, begint met een verzoek van Charles II (op dat moment nog een prins) aan de Staten-Generaal om bemiddeling voor zijn vaders leven. Dit verzoek, dat volgens Helmers een van de vele Britse aanspraken op Nederlandse hulp was in periode van de late jaren 1630 tot 1660, werd gevolgd door een ongekennde steun van een scala aan opiniemakers in de Republiek.<sup>5</sup> Helmers wijst zelfs op '[...] an Anglo-Dutch century. The interactions between England and the Dutch Republic in this period were manifold and central: religiously, economically, politically, ideologically, and culturally, the fates of both states were deeply intertwined [...]'<sup>6</sup> De auteur gaat uit van een *Anglo-Scoto-Dutch public sphere* waarin allerlei groepen (bijvoorbeeld puriteinen of republikeinen) de steun van een breed Engels, Schots en Nederlands publiek probeerden te veroveren. In zijn conclusie benadrukt Helmers het bestaan van deze publieke sfeer in het midden van de zeventiende eeuw nogmaals en stelt hij dat daarin de binnenlandse politiek van de drie landen begrijpelijk werd gemaakt voor het buitenlandse, brede publiek. Sympathisanten uit het buitenland konden zelfs worden aangeduid als behorende tot dezelfde partij. De Nederlandse aanhang van Charles II zakte echter snel weg na 1660 en met de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog werd deze koning zelfs een nationale vijand. Helmers plaatst de Glorious Revolution helemaal aan het eind van deze ontwikkeling, aangezien op dat punt een Engelse Stuart-vorst niet enkel in oorlog was met de Republiek, maar ook een vijand was geworden van de Oranjes.<sup>7</sup>

Bovengenoemde auteurs hebben zich gericht op de periode 1640 - 1660 (de periode van de Engelse burgeroorlog, het Cromwell-regime en de terugkeer van de Stuarts) en het jaar 1689 (de Glorious Revolution). De Monmouth Rebellion (1685), geleid door de in het bovenstaande treurdicht beklagde hertog van Monmouth tegen zijn oom (de katholieke koning James II van het overwegend protestante Engeland) valt daarmee buiten de tot nu toe uitgevoerde studies naar de Nederlands-

---

<sup>3</sup> Haan, 'The treatment of England', 9 - 11.

<sup>4</sup> Zie voor dit onderzoek: Schwoerer, 'Propaganda'.

<sup>5</sup> Helmers, 'The Royalist Republic', 5 - 8.

<sup>6</sup> Helmers, 'The Royalist Republic', 24, 25.

<sup>7</sup> Helmers, 'The Royalist Republic', 27, 28, 233, 238, 239.

Engelse verhoudingen. Dit is echter onterecht. Hoewel Monmouths poging om de troon te veroveren niet succesvol was en eindigde met zijn executie, is deze in de Engelse en Engels-Nederlandse geschiedenis niet onbelangrijk geweest. Door Maurice Ashley, biograaf van James II, werd deze rebellie een ‘landmark in James’s short reign’<sup>8</sup> genoemd en ook Anna Keay, Monmouth-biograaf, spreekt over het verslaan van de rebellen als het hoogtepunt van ‘a royal regime that was already plunging towards a precipice.’<sup>9</sup>

Dat onderzoek naar deze opstand gedaan zou moeten worden vanuit een Engels-Nederlands perspectief is geen vreemde gedachte. Allereerst zijn er de al benoemde nauwe banden tussen de Republiek en Engeland in deze periode. De Glorious Revolution is daarin al vaak onderzocht, maar de politieke verhoudingen tussen Engeland en Nederland zijn tijdens de Monmouth Rebellion ook van belang geweest. Stadhouder Willem III had, door het huwelijk met James’ dochter Mary, immers aanspraak op de Engelse troon. Hij zag zijn eigen positie en die van zijn vrouw bedreigd door Monmouths ambities. Als Monmouth in zijn opzet was geslaagd, waren Willem en Mary in 1689 niet op de Engelse troon gekomen.<sup>10</sup>

Daarnaast heeft de Republiek ook een grote rol gespeeld in het leven van deze hertog. Monmouth werd in 1649 geboren in Rotterdam als de buitenechtelijke zoon van de uit Wales afkomstige Lucy Walter<sup>11</sup> en de latere koning Charles II van Engeland. Als jonge twintiger maakte hij naam als militair door zijn betrokkenheid bij de Franse inval in de Nederlanden (1672), en dan met name door zijn beslissende rol bij de inname van Maastricht. Nadat Charles in 1679 zowel zijn broer als zijn zoon uit zijn koninkrijk verbannen had, spendeerde Monmouth die tijd in verschillende plaatsen in de Republiek. Gedurende die periode vormde hij een band met Willem III, waarop hij vijf jaar later zou terugvallen tijdens een tweede ballingschap, die hij ook deels in de Republiek doorbracht. Daar bereidde hij ook zijn opstand voor, voordat hij vanuit Texel naar Dorset voer.<sup>12</sup> Kortom, Monmouth was geen vreemde in de Republiek en hij was, op zijn beurt, niet onbekend met dit land. In combinatie met de Engels-Nederlandse politieke verhoudingen in deze periode maakt dit het interessant om de beeldvorming over Monmouth in de Republiek te bestuderen.

Onderzoek naar Monmouth heeft in de afgelopen jaren zeker plaatsgevonden, maar daarbij is hij niet altijd even serieus genomen. In het in 1977 verschenen boek *James II* typeert Maurice Ashley hem als een zwak, verwend en makkelijk beïnvloedbaar figuur.<sup>13</sup> Een eerdere studie van O.W. Furley

---

<sup>8</sup> Maurice Ashley, *James II* (Londen 1977) 167.

<sup>9</sup> Anna Keay, *The Last Royal Rebel. The Life and Death of James, Duke of Monmouth* (Londen 2016) 380.

<sup>10</sup> Zowel Ashley als Keay besteden hier enige aandacht aan. Illustratief is Keays beschrijving van de aanvankelijk kille ontvangst van Monmouth door Willem III na zijn verbanning uit Engeland in 1679. Nadat Monmouth beloofd had om geen aanspraak te maken op de Engelse troon (een belofte die hij later gebroken heeft) was de kou uit de lucht en spendeerde hij zijn ballingschap in de Nederlanden: Keay, *The Last Royal Rebel*, 227 - 229. Zie ook: Ashley, *James II*, 170, 171.

<sup>11</sup> Ook wel Lucy Barlow genoemd.

<sup>12</sup> De door Monmouth in de Republiek doorgebrachte tijd wordt uitgebreider beschreven in Keay’s biografie: Keay, *The Last Royal Rebel*, 7, 10, 13, 113 - 119, 121 - 131, 226 - 235, 317 - 343.

<sup>13</sup> Ashley, *James II*, 167, 168.

ziet Monmouth, als buitenechtelijk kind, als de zwakste schakel in de Whig-campagne voor de uitsluiting van zijn oom van de Engelse troonsopvolging. Omdat de graaf van Shaftesbury, leider van deze campagne, vasthield aan Monmouth als mogelijke kandidaat voor de troon, verloor hij, volgens Furley, juist zijn gematigde aanhang.<sup>14</sup>

In meer recente studies wordt (literatuur over) Monmouth bestudeerd binnen een breder kader. Zo is daar vanuit gender-historische hoek het werk van Mary Fissell. De 'Crisis of Paternity' die volgens haar kenmerkend is voor de late zeventiende eeuw in Engeland, ziet zij ook terug in de gedichten en ballades over Monmouth. Terugkerende thema's zijn de geruchten over een 'Black Box' die het huwelijkscontract tussen Charles en Lucy zou bevatten. Dit contract zou van Monmouth een wettig kind, en dus een troonopvolger, hebben gemaakt. Daarnaast is de vrouw die de vader van haar kind niet kan aanwijzen (omdat ze met meerdere mannen het bed heeft gedeeld) een veel voorkomend thema in de door Fissell geraadpleegde bronnen. Dit thema ziet ze ook terugkomen in de bronnen die Charles' vaderschap van Monmouth in twijfel trekken en in teksten die Monmouths moeder neerzetten als een prostituee.<sup>15</sup>

Ook Buchanan Sharp zoekt in zijn studie een breder kader op. Deze auteur gaat meer in op Monmouths geschiedenis dan Fissell en gebruikt bovendien een bijzonder type bron. Met behulp van aanklachten tegen het gebruiken van opruiend of schandaleus taalgebruik en het verspreiden van nep-nieuws bestudeert hij de politieke opinie van de Engelse bevolking in de periode 1660 - 1685. Daarmee komt hij ook het nodige te weten over de heersende opinie over Monmouth. Sharp stelt dat Monmouths populariteit niet verbonden was aan de Whigs, maar dat zijn opstand werd gedragen door het gewone volk, dat werd gedreven door anti-katholicisme en de aantrekkingskracht van hun protestantse, rechtmatige troonopvolger. Monmouth was voor zijn aanhang de wettige erfgenaam omdat hij protestants was; zijn daadwerkelijke geboorte deed er weinig toe. Met de aanklachten toont Sharp dat Monmouth in het hele land een grote aanhang had. Mensen werden aangeklaagd omdat ze de hertog steun betuigden of vals nieuws verspreidden over de voortgang van de opstand. Na het mislukken van de opstand en Monmouths dood bleven geruchten de ronde doen dat Monmouth nog in leven was en terug zou keren. Die verhalen bleven zelfs bestaan tot de tweede helft van de achttiende eeuw.<sup>16</sup> Dat maakt Monmouth volgens Sharp 'one of the figures in the archaic, regularly recurring myth of the sleeping hero-prince that can be found in most European countries during the middle ages and early modern period.'<sup>17</sup>

---

<sup>14</sup> O.W. Furley, 'The Whig Exclusionists: Pamphlet Literature in the Exclusion Campaign, 1679-82', *Cambridge Historical Journal* 13:1 (1957) 19 - 36, aldaar 31, 32.

<sup>15</sup> Mary Fissell, *Vernacular Bodies: The Politics of Reproduction in Early Modern England* (New York 2004) 197, 224 - 227.

<sup>16</sup> Buchanan Sharp, 'Popular Political Opinion in England 1660 - 1685', *History of European Ideas* 10:1 (1989), 13 - 29, aldaar 13, 20 - 21, 24 - 26.

<sup>17</sup> Sharp, 'Popular Political Opinion', 26.

In 2009 heeft Wolfram Schmidgen een interessant artikel aan Monmouth gewijd. Daarin merkt hij op dat er nog steeds terughoudendheid is bij historici over Monmouth en dat er daardoor nog niet genoeg is gekeken naar zijn invloed op de cultuur en politiek van de late jaren zeventig en vroege jaren tachtig van de zeventiende eeuw. Schmidgen stelt vervolgens dat Monmouths ambiguïteit juist moeten worden gezien als zijn grote kracht. Doordat hij een buitenechtelijk kind (van de koning) was, oversteeg hij ondubbelzinnige categorieën van klasse en gender. Het was die ambiguïteit die hem, volgens Schmidgen, zo populair maakte bij de massa. Monmouth maakte het zelfs mogelijk te denken dat (koninklijke) soevereiniteit bij meer dan één persoon kon liggen. Monmouth was voor zijn aanspraak op de troon afhankelijk van zijn relatie met de massa en van het voortdurend tonen van zijn verdienste, aangezien hij niet kon terugvallen op een dynastieke bloedlijn.<sup>18</sup>

In de epiloog van Keay's biografie stelt zij dat historici Monmouths goede kanten vaak over het hoofd hebben gezien en veel aandacht hebben besteed aan zijn fouten. Zij heeft Monmouth juist overwegend positief neergezet. In de epiloog benoemt ze daarnaast ook de invloed die Monmouth heeft gehad op het verdere verloop van de Engelse geschiedenis via een blijvende invloed van de Exclusion Crisis en de ideeën van John Locke, met wie hij bekend was.<sup>19</sup>

Bovengenoemde studies hebben Monmouths leven bestudeerd vanuit uiteenlopende invalshoeken en met gebruikmaking van een scala aan bronnen. De manier waarop niet-Engelse tijdgenoten over hem dachten is tot nu toe echter onderbelicht gebleven, en daarmee is ook een groot aantal bronnen onbenut gebleven. Hierboven is al aangetoond dat zowel Monmouths eigen levensloop als de Nederlands-Engelse verhoudingen in die periode aanleiding geven om te onderzoeken hoe men in de Republiek over hem dacht. Dit paper zal daar, met behulp van Nederlandstalige pamfletliteratuur, verder op ingaan.

#### *Bronnen en methode*

In dit paper zal gebruik gemaakt worden van achttien Nederlandstalige pamfletten uit 1685. Op een na zijn al deze pamfletten afkomstig uit *The Early Modern Pamphlets Online* database (TEMPO) van de Koninklijke Bibliotheek (KB) in Den Haag. Een pamflet is afkomstig uit de Google-collectie van *Delpher*, de krantendatabank van dezelfde bibliotheek. In deze krantendatabank zijn daarnaast veel krantenartikelen over Monmouth te vinden, maar deze lenen zich minder goed voor een uitgebreid onderzoek naar representatie. Zeventiende-eeuwse kranten bevatten namelijk geen opinieartikelen, zoals een moderne krant. Roeland Harms verklaart dit in zijn proefschrift over pamfletten als massamedia met de censuurwetgeving die in de Republiek en andere Europese landen bestond. Op politieke bemoeienis lag een verbod en een krantenuitgever kon de censuur niet ontwijken door anoniem te publiceren. Dat was voor schrijvers van eenmalige pamfletten echter een stuk eenvoudiger.

---

<sup>18</sup> Wolfram Schmidgen, 'The Last Royal Bastard and the Multitude', *Journal of British Studies* 47:1 (2008) 53 - 76, aldaar 55, 59, 60, 62 64 - 67, 70, 71.

<sup>19</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 386, 387.

Daardoor zouden couranten zich tot het einde van de achttiende eeuw beperken tot neutrale (oorlogs)berichten uit het buitenland.<sup>20</sup>

Daarmee wijst Harms meteen op een punt dat voor dit onderzoek van belang is. Van slechts vier van de bijna twintig pamfletten is de auteur bekend. Het gaat dan om verklaringen door politieke personen (te weten: Willem III, James II en Monmouth zelf). De andere pamfletten omvatten pleidooien (in sommige gevallen als reactie op een eerder pamflet), nieuwsberichten met een soms sterk gekleurde inslag en een rouwdicht. Daarnaast is van slechts acht pamfletten bekend door wie en waar ze gedrukt zijn. Er zijn in dit geval vier drukkers in het spel, die allemaal gevestigd waren in Den Haag.<sup>21</sup>

De onbekendheid van de auteurs maakt het moeilijk om in te schatten hoeveel teksten oorspronkelijk in de Republiek of door een Nederlander geschreven zijn en hoeveel er vertaald zijn. Van sommige teksten is met zekerheid te zeggen dat het een vertaling is, maar van de meeste moet een inschatting worden gemaakt op basis van de inhoud. Een ander hulpmiddel daarbij is de databank *Early English Books Online (EEBO)*, waarin vroegmoderne Engelse pamfletten zijn opgenomen. Wanneer de Engelse titel van een pamflet niet voorkomt in deze database, is het aannemelijk dat de titel oorspronkelijk Nederlandstalig is. In ieder hoofdstuk zullen de bronnen op dit punt verder worden toegelicht.

Deze overwegingen met betrekking tot de vertaling van pamfletten raken aan een ander gebruiksprobleem van pamfletten als bron, namelijk de verhouding tussen de (meningen in de) pamfletten en de publieke opinie. Femke Deen, David Onnekink en Michel Reinders stellen in hun boek over pamfletten en politiek in de Republiek duidelijk dat er geen direct verband te leggen is tussen deze twee aspecten. De auteurs wijzen erop dat het pamflet waarschijnlijk een stedelijk publiek uit de middenklasse had en niet het gewone volk, zoals vaak beweerd wordt. Daarnaast benoemen ze ook dat het publiek de inhoud van een pamflet niet direct uit het pamflet hoefde te vernemen en dat lezers de betekenis van de tekst veranderden.<sup>22</sup> We weten echter weinig over de manier waarop lezers teksten interpreteerden. Harms concludeert dat de interactie van verschillende actoren in de pamfletproductie leidde tot de uitvinding van de publieke opinie.<sup>23</sup> In dit paper wordt de beeldvorming

---

<sup>20</sup> Roeland Harms, 'De uitvinding van de publieke opinie: pamfletten als massamedia in de zeventiende eeuw' (proefschrift Universiteit Utrecht 2010) 25.

<sup>21</sup> Een verklaring hiervoor kan zijn dat Den Haag niet enkel de vierde stad in de Republiek was als het aankwam op het aantal drukkers (150 in de zeventiende eeuw), maar als politiek centrum ook gespecialiseerd was in pamfletproductie: Femke Deen, David Onnekink, Michel Reinders, 'Pamphlets and Politics: Introduction', in: Femke Deen, David Onnekink, Michel Reinders (red.), *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic* (Leiden; Boston 2011), 3 - 30, aldaar 17.

<sup>22</sup> Deen e.a. spreken over het 'multiplier effect', dat het publiek van het pamflet vergrootte. Pamfletten werden ook hardop voorgelezen, doorverkocht, verhuurd of doorgegeven, werden ook gekopieerd en via tussenpersonen vermeerderd (bijvoorbeeld in conversaties): Deen e.a., 'Pamphlets and Politics', 27, 28.

<sup>23</sup> Deen e.a., 'Pamphlets and politics', 6, 7, 11, 27, 28; Harms, 'De uitvinding van de publieke opinie', 214. Helmers toont zich in zijn proefschrift ook bewust van deze problematiek: Helmers, 'The Royalist Republic', 16. Haan is in zijn proefschrift minder genuanceerd. Hij stelt dat pamfletten een doorgang vormen naar het dagelijks leven uit de door hem bestudeerde tijd. Later zwakt hij dit wel enigszins af: Haan, 'The treatment of England', 1, 2, 25.

over Monmouth in de opiniepers onderzocht, niet de publieke opinie over hem. De verhouding tussen deze twee is desalniettemin belangrijk om in het achterhoofd te houden, zeker gezien het feit dat in dit paper met een aantal (mogelijk) vertaalde pamfletten gewerkt wordt. Vertaalde pamfletten weerspiegelen enerzijds niet zozeer de in de Republiek heersende opinie, maar juist Engelse meningen over Monmouth. Anderzijds zijn deze pamfletten ook vertaald met een reden, met de verwachting dat ze gelezen zouden worden, en hebben ze als zodanig ongetwijfeld invloed uitgeoefend op de opinievorming in de Republiek.

Deen e.a. besteden ook aandacht aan de representativiteit van het door historici gebruikte bronnencorpus. Volgens hen wordt er vaak teruggegrepen op bekende, karakteristiek geachte titels. Ze raden bijgevolg aan om meerdere pamflettencollecties te combineren, en niet enkel terug te vallen op de veelgebruikte Knuttel-catalogus. Harms acht deze Knuttel-collectie echter wel representatief voor zijn onderzoek naar pamfletten en publieke opinie.<sup>24</sup> *TEMPO* is een combinatie van de grote Knuttel-collectie (34.000 pamfletten, van de KB) en de kleinere Van Alphen-collectie (2.800 pamfletten, van de Groningse Universiteitsbibliotheek).<sup>25</sup> Daarmee voldoet de bronnenselectie voor dit paper dus gedeeltelijk aan de eis van Deen e.a., maar zal het toch ook voor een belangrijk deel terugrijpen op de Knuttel-verzameling.

Harms beschouwt de door hem gebruikte Knuttel-collectie als een goede weerspiegeling van de pamfletproductie uit de door hem bestudeerde periode. Het grootste deel van de geschreven pamfletten lijkt daarin te zijn overgeleverd. Hoewel zijn onderzoek voornamelijk gericht is op een vroegere periode dan dit paper, bestudeert Harms ook pamfletten uit 1690.<sup>26</sup> Daarmee is het geen onredelijke veronderstelling dat de door hem aangenomen representativiteit ook geldt voor de in dit paper bestudeerde pamfletten.

Om een beeld te krijgen van de beeldvorming over Monmouth in de Republiek zal er in dit essay gekeken worden naar de opinievorming over de drie belangrijke aspecten uit zijn leven: zijn afkomst en (il)legitieme status; zijn ‘declaratie’ uit 1685; en tot slot zijn gevangenschap en executie. Monmouths (il)legitimiteit is gedurende zijn hele leven van belang geweest en was een van de argumenten achter zijn claim op de troon. De declaratie die hij publiceerde in 1685 omschreef zijn beweegredenen voor de opstand die hij leidde, en kan daarmee min of meer als het beginpunt daarvan gezien worden. Het einde van de opstand is binnen deze drie onderwerpen terug te vinden in Monmouths arrestatie en executie.

---

<sup>24</sup> Deen e.a., ‘Pamphlets and Politics’, 6, 12,13; Harms, ‘De uitvinding van de publieke opinie’, 13.

<sup>25</sup> BrillOnline Primary sources – Dutch Pamphlets Online, <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online> (geraadpleegd 21 mei 2018).

<sup>26</sup> Harms, ‘De uitvinding van de publieke opinie’, 27. Haan, die gebruik maakt van een combinatie van collecties, spreekt ook over representativiteit, maar meer over die van de overgeleverde pamfletten in het algemeen. Hij neemt ook aan dat het grootste deel van de geschreven pamfletten is overgeleverd: Haan, ‘The treatment of England’, 23 - 25, 259.

De achttien bronnen zijn op basis van het centrale thema ingedeeld in drie groepen. Dat betekent niet dat er in de andere bronnen niet gesproken wordt over een thema, maar wel dat dat in die bron niet het belangrijkste discussieonderwerp is. Zodoende zal er in het eerste hoofdstuk aan de hand van drie pamfletten bestudeerd worden hoe men in de Republiek dacht over Monmouths status als (on)echt kind. In het tweede hoofdstuk wordt de vraag behandeld welke reacties er in de Republiek kwamen op zijn declaratie. Daarvoor zal gebruik gemaakt worden van vijf pamfletten. In het laatste hoofdstuk zullen tien pamfletten bestudeerd worden om een antwoord te geven op de vraag hoe er in de Republiek gereageerd werd op het mislukken van Monmouths opstand, zijn gevangenschap en zijn executie.

In de komende hoofdstukken wordt de bronnenanalyse steeds voorafgegaan door een korte inleiding over het in de bronnen centraal staande thema, en worden de voor dat deel gebruikte pamfletten nader geïntroduceerd.

## 1. Monmouth als (on)echt kind

Keay beschrijft in haar biografie dat zodra Charles II zich in 1662/63 boog over de mogelijkheid om Monmouth te legitimeren, zij het niet als een erfgenaam voor de troon, dit idee, zonder de nuance wat betreft de troonopvolging, postvatte bij het grotere publiek en daar zou blijven bestaan.<sup>27</sup> Dat dit idee vasthoudend was, is weinig verbazingwekkend. Alan MacFarlane geeft in een studie over bastaarden een samenvatting van het Engelse recht met betrekking tot bastaarden en erfenissen. In vroegmodern Engeland was het voor bastaardkinderen niet mogelijk om via de familielijn te erven van hun ouders; daarvoor moesten ze apart worden opgenomen in het testament.<sup>28</sup> Voor Monmouths situatie betekende dit dat hij geen erfgenaam van de Engelse troon kon zijn, tenzij zijn vader hem daartoe verhief of zijn ouders toch getrouwd bleken.

De mogelijkheid dat Monmouth door Charles zou worden erkend had invloed op de Engelse politiek. Zo speelde dit idee een rol in de Exclusion Crisis, de poging om de katholieke hertog van York uit te sluiten van de troonopvolging. De protestant Monmouth werd door sommigen gezien als een kandidaat om zijn oom te vervangen als troonopvolger. Een andere optie was de eveneens protestante Mary II Stuart en haar man, stadhouder Willem III.<sup>29</sup> Daarnaast was Monmouths status als onecht kind ook van belang bij zijn mislukte opstand. Schmidgen beschouwt Monmouths ambiguïteit, waarvan zijn illegitimiteit een essentieel onderdeel is, immers als diens grootste kracht.<sup>30</sup>

Dit eerste hoofdstuk zal zich richten op de vraag hoe men in de pamfletliteratuur van de zeventiende-eeuwse Republiek dacht over Monmouths afkomst en illegitimiteit. Gezien het belang dat Monmouths komaf en zijn illegitimiteit hadden voor de gebeurtenissen in zijn leven en bepaalde passages uit de zeventiende-eeuwse Engelse-Nederlandse geschiedenis, is dit een interessant thema binnen een onderzoek naar de representatie van deze hertog in de pamfletliteratuur uit de Republiek. Interessant is om te zien of Monmouths afkomst in Nederlandse pamfletliteratuur net als in Engeland als een belangwekkend onderwerp werd gezien of juist een minder prominente plek innam.

### *Introductie op de pamfletten*

In dit hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van drie pamfletten uit 1685. De auteurs en drukkers van deze teksten zijn niet bekend. Van het eerste pamflet (*Jacobus Scott, voor desen hartooog van Monmouth, onegt bewesen*) is moeilijk vast te stellen wanneer het precies geschreven is, al maakt het melding van

---

<sup>27</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 59 - 63

<sup>28</sup> Alan MacFarlane, 'Illegitimacy and illegitimates in English history' in: Peter Laslett, Karla Oosterveen, Richard M. Smith (red.), *Bastardy and its Comparative History. Studies in the history of illegitimacy and marital nonconformism in Britain, France, Germany, Sweden, North America, Jamaica and Japan*. Studies in Social and Demographic History (Londen 1980) 71 - 85, aldaar 73.

<sup>29</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 210, 211; Maurice Ashley, *James II*, 123, 124; Toby Barnard, 'Restoration or Initiation?' in: Jenny Wormald (red.), *The Seventeenth Century*. The Short Oxford History of the British Isles (Oxford 2008) 117 - 150, aldaar 147.

<sup>30</sup> Schmidgen, 'The Last Royal Bastard', 55.

de declaratie die Monmouth in 1685 publiceerde (zie hoofdstuk 2). Dit pamflet moet dus daarna zijn uitgegeven.<sup>31</sup> Uit twee reacties op dit pamflet blijkt duidelijk dat die geschreven zijn na Monmouths dood. De eerste reactie (*Antwoord op het vuile pasquil*) spreekt van beschuldigingen na Monmouths overlijden. De tweede reactie (*Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*) reageert op een opmerking uit *Jacobus [...] onegt bewesen* over ‘een ellendigen uytgang’, die door de auteur van *Jacobus [...] verdedigt* op Monmouths executie wordt toegepast, maar in het eerdere pamflet slaat op de dood van Monmouths moeder.<sup>32</sup> De pamfletten zijn dus mogelijk allemaal geschreven na Monmouths executie, maar dat is in ieder geval van de twee reacties met zekerheid te stellen.

De vraag of deze pamfletten vertalingen zijn, is moeilijk te beantwoorden. Tijdens dit onderzoek zijn in *EEBO* geen Engelstalige varianten gevonden. Inhoudelijk zijn er echter nauwelijks aanwijzingen dat het om Nederlandse auteurs gaat. Het enige wat als argument hiervoor kan worden aangevoerd is dat deze pamfletten over Monmouths afkomst relatief laat verschenen. Monmouths geboorte was in Engeland al ruim voor zijn opstand een onderwerp van discussie, maar deze drie pamfletten zijn, net als de andere Nederlandstalige pamfletten in *TEMPO*, geschreven rondom zijn rebellie. Dat een voor Engeland al langer gangbaar thema in die periode zou worden opgepakt door Nederlandse pamflettisten is voorstelbaar, maar een volledig bewijs voor de Nederlandse oorsprong van deze pamfletten is dat zeker niet.

In dit hoofdstuk zal eerst gekeken worden naar de manier waarop Monmouth en zijn ouders in deze pamfletten worden neergezet. Vervolgens zal gekeken worden naar de motieven van de auteurs om dat op die wijze te doen.

### *De representatie van Monmouth*

In het eerste pamflet, *Jacobus [...] onegt bewesen*, geeft de auteur een uiteenzetting over Monmouths levenswandel, gevolgd door een passage over Monmouths moeder en vader(s) en verklaringen van Charles over zijn relatie met Lucy Barlow. De auteur sluit af met een conclusie van een paar regels, waarin hij zegt dat dit de bewijzen zijn die hij wilde aanvoeren om te voorkomen dat mensen zich door Monmouth zouden laten verleiden en om aan te tonen dat James II de rechtmatige erfgenaam van de troon is. De twee reacties op dit pamflet volgen deze opbouw min of meer. Beide beginnen echter met een tirade tegen lasteraars (en specifiek de schrijver van het eerste pamflet).<sup>33</sup>

<sup>31</sup> Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartoog van Monmouth onegt bewesen. Of omstandig berigt van de geboorte, opvoeding, en bedrijven van de selve*. (z.p. 1685).

<sup>32</sup> Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil, geintituleerd: Jacobus Scot, voor desen hertogh van Monmouth, onegt bewezen: of omstandig berigt van de geboorte, opvoeding, en bedryven der selven. Waer in de godloose leugen en lasteren, dien heer aangewreven, klaar en duydelijk werden wederlegt* (z.p. 1685); Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden: of een tweede antwoord op zeker paaps lasterschrift, onder de naam van Jacobus Schot, onegt bewezen* (z.p. 1685).

<sup>33</sup> Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartoog*; Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*; Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*.

Monmouth wordt door de auteur van het eerste pamflet beschuldigd van allerlei wandaden. De hertog zou zich in zijn declaratie schijnheilig voordoen. Alle dingen waar Monmouth zagezegd van gruwte, komen vervolgens terug in de lijst beschuldigingen die de pamflettist hem ten laste legt. Met name is er aandacht voor Monmouths betrokkenheid bij de dood van een sergeant en seksueel wangedrag.<sup>34</sup> Tot slot is Monmouth ook op godsdienstig gebied een opportunist: als iemand van zijn levenswandel überhaupt godsdienstig kan zijn, dan is hij toch zeker geen goede protestant. Dat is slechts een dekmantel voor zijn opstand tegen de wettige vorst.<sup>35</sup>

De beide andere pamflettisten reageren hier fel op. In *Antwoord* wordt de eerste pamflettist verweten geen getuigen of namen te noemen voor de moord of de affaires. De andere reactie draait de argumenten veelal om en kaatst ze terug. De beschuldiging van moord wordt door beide auteurs omgetoverd tot een verhaal waarin Monmouth een heldenrol vervult. Daarbij haalt *Antwoord* Monmouths eergevoel aan als rechtvaardiging: de wachters zouden gedreigd hebben dat als hij zich ermee bemoeide, hem eenzelfde lot te wachten stond.<sup>36</sup> Monmouths religieuze opportunisme, met name diens katholicisme, wordt door de auteur van *Antwoord* ontkend. Het bijwonen van katholieke erediensten zou voortkomen uit nieuwsgierigheid en Monmouth zou van alle mannen het beste weten dat het slikken van ‘twee of drie Paapze brood-godjes’ hem weinig voordeel zou brengen. Bovendien zou ieder die hem goed gekend had erkennen dat hij trouw protestant was. De auteur van *Jacobus* [...] *verdedigt* pakt het anders aan: hij ontkent niet dat Monmouth katholiek zou zijn geweest, maar stelt dat hij daartoe werd gedreven door de omstandigheden waarin hij zich bevond. Hij stierf echter wel als protestant.<sup>37</sup>

Naar gelang hun positie in het debat schilderen de pamflettisten Monmouth af als een schijnheilige opportunist of als een oprecht protestant mens dat na zijn dood kwaad wordt aangedaan door hem anders voor te stellen. In deze voorstellingen speelt Monmouths afkomst niet of nauwelijks een rol. Deze wordt pas expliciet van belang als de auteurs komen te spreken over Lucy en Charles.

Voordat de rol van Monmouths ouders in deze pamfletten verder besproken wordt, is het de moeite waard om dieper in te gaan op de mogelijke redenen die de eerste pamflettist gehad kan hebben om zoveel aandacht te besteden aan Monmouths wandaden. Het kan een retorische truc zijn geweest om de lezer alvast tegen Monmouth in te nemen voordat de auteur begon met zijn eigenlijke betoog. Het is ook mogelijk dat er meer achter stak. MacFarlane begint zijn artikel over illegitimiteit en onechte kinderen in Engeland met het aanhalen van een sociologische analyse die stelt dat de bastaard

---

<sup>34</sup> Met betrekking tot deze laatste beschuldigingen gaat er veel aandacht uit naar zijn affaire met een niet bij naam genoemde dame. Zij zou door deze verhouding geruïneerd zijn. Vermoedelijk wordt hier Henrietta Wentworth bedoeld. Volgens Keay's biografie vergezelde zij hem in zijn ballingschap in de Nederlanden, werd ze in de maanden na Monmouths executie ziek en stierf op vijftientigjarige leeftijd: Keay, *The Last Royal Rebel*, 322 - 323, 375 - 376.

<sup>35</sup> Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartooog*.

<sup>36</sup> Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*; Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*.

<sup>37</sup> Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*; Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*.

een symbool van sociale onregelmatigheid was en behoort tot een sociale groep waarvan men meestal een afkeer heeft.<sup>38</sup> Enkele opmerkingen die Schmidgen maakt lijken hier bij aan te sluiten; het was voor Monmouth niet mogelijk om de Stuartlijn te belichamen ‘because Lucy had “mix’d her baser Earth” with Charles’s noble form’<sup>39</sup> en Monmouths vele vaders vormden een smet op zijn verdiensten.<sup>40</sup> De beschuldigingen aan Monmouths adres kunnen dus meer zijn dan een retorische truc. De wandaden die de pamflettist opnoemt, kunnen gezien worden als een bewijs van Monmouths illegitimiteit. Keay beschrijft de omgekeerde situatie, wanneer zij stelt dat Thomas Ross, Monmouths mentor, verheugd opmerkte dat Lucy’s berekende manier van doen Monmouth niet beïnvloed had.<sup>41</sup>

#### *De weergave van Lucy Barlow en Charles II*

De auteur van het eerste pamflet heeft zich ten doel gesteld om te bewijzen dat Monmouth ‘[...]waarlijk een Bastard is: ik kan seggen dat meer is, dat hy een Kind is, van meer als een Vader geboren [...]’. Daarvoor haalt hij eerst uitspraken van overleden edelen aan die meenden (deels) Monmouths vader te zijn. Vervolgens wijdt hij, om dit idee kracht bij te zetten, uit over de levenswandel van Monmouths moeder, die door haar wangedrag een ellendig einde vond in een gasthuis te Parijs.<sup>42</sup> Het thema van de vrouw die de vader van haar kinderen niet kan aanwijzen omdat ze met te veel mannen het bed gedeeld heeft, wordt door Fissell geplaatst in de ‘Crisis in Paternity’. Hierbij haalt zij inderdaad ook bronnen over Monmouth aan. Ook het idee van Monmouths meerdere vaders ziet zij in deze literatuur terugkomen.<sup>43</sup>

Ook Schmidgen benoemt het in de Tory-pamfletten bestaande idee dat Monmouth meerdere vaders heeft. Dat idee zou gebruikt worden om Monmouths gelijkenissen met Charles, en dus Charles’ mogelijke vaderschap, te ontcrachten.<sup>44</sup> Dat deze (Engelse) patronen zouden terugkeren in een Nederlands pamflet is niet onmogelijk. Helmers schrijft dat er binnen de *Anglo-Scoto-Dutch public sphere* ook eenzelfde discours werd gebruikt door de bewoners van de drie landen.<sup>45</sup> Alleen *Antwoord* gaat in op deze voorstelling van zaken, door te beweren dat Lucy na haar eenentwintigste nooit meer in Frankrijk is geweest en dat ze bovendien altijd ‘een staat’ heeft gehouden naast de meest

<sup>38</sup> MacFarlane, ‘Illegitimacy and illegitimacies’, 71.

<sup>39</sup> Schmidgen, ‘The Last Royal Bastard’, 64.

<sup>40</sup> Schmidgen, ‘The Last Royal Bastard’, 61.

<sup>41</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 39.

<sup>42</sup> Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartog*.

<sup>43</sup> Fissell benoemt dit laatste voornamelijk in de context van de door Monmouth uitgevoerde genezing van Koningszeer (King’s Evil). Daar wordt in de hier besproken pamfletten geen melding van gemaakt: Fissell, *Vernacular Bodies*, 107, 225 - 227.

<sup>44</sup> Schmidgen, ‘The Last Royal Bastard’, 60, 61.

<sup>45</sup> Helmers, ‘The Royalist Republic’, 235, 236.

vooraanstaande vrouwen van Engeland.<sup>46</sup> Daarmee verdraait deze auteur de zaken behoorlijk. Keay meldt dat ze begraven werd in Parijs, waar ze haar laatste dagen sleet zonder inkomsten.<sup>47</sup>

Ook voor Charles is een rol weggelegd in deze pamfletten. Zowel het eerste pamflet als *Antwoord* halen diens goedhartigheid en generositeit aan als argument voor hun zaak. Een vorst met zo'n karakter zou zijn vrouw, of de moeder van zijn zoon, toch niet tot een armzalig einde hebben veroordeeld? De eerste pamflettist voegt daar nog aan toe dat Charles Monmouth bovendien altijd veel genegenheid betoond had, maar hem nooit als wettig zoon heeft willen erkennen. Daarop toont hij een kopie van Charles' declaraties over zijn relatie met Lucy.<sup>48</sup>

De twee reacties kunnen die declaraties moeilijk weerleggen, maar stellen dat de tijd de waarheid aan het licht zal brengen. De auteur van *Antwoord* stelt bovendien dat er nooit een vorst is geweest die zoveel hoge functies aan zijn onechte zoon heeft toebedeeld en dat is voor deze auteur een reden om te stellen dat Lucy zeker geen dame van lichte zeden was. De auteur lijkt indirect ook te zeggen dat Monmouth wel een echt kind moet zijn geweest (want een onecht kind had nog nooit zoveel functies toebedeeld gekregen).<sup>49</sup> Charles heeft een iets andere rol in *Jacobus [...]* *verdedigt*. De schrijver van dat pamflet beschuldigt de eerste pamflettist van laster jegens de koning, omdat die stelt dat Charles zich niet bewust zou zijn geweest van Lucy's levenswandel. Daaruit volgt dat zij helemaal geen publieke vrouw geweest kan zijn. Het armoedige sterven van Lucy, en Charles' besluit om daar niks aan te doen, worden niet ontkend, maar toegeschreven aan 'eenige insigten van Staat'.<sup>50</sup>

In geen van deze pamfletten heeft Charles een uitgesproken negatieve rol, zoals Monmouth en zijn moeder in het eerste pamflet. Hooguit slaat hij in de tweede reactie een suf figuur, mochten de beschuldigingen over Monmouth toch waar blijken. Ook dit past binnen Fissells 'Crisis in Paternity': de fouten zijn nooit die van de vader, maar worden afgeschoven op moeder en zoon. Daarnaast is de man die zich laat bedriegen door zijn vrouw ook een veel voorkomend thema.<sup>51</sup> Dat Charles in deze pamfletten relatief goed voor de dag komt, doet denken aan het enthousiasme voor Charles dat Helmers ziet in door hem geraadpleegde pamfletten. Helmers stelt echter ook dat dit enthousiasme snel na Charles' troonbestijging wegebde. Daarom gaat het te ver om te zeggen dat deze pamfletten het werk zijn van 'royalists'.<sup>52</sup>

<sup>46</sup> Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*.

<sup>47</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 34. Ook het *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland* meldt dat ze onder armoedige omstandigheden het leven liet: Astrid de Beer, 'Walter, Lucy (1630 – 1658)', in: Els Kloek e.a. (red.), *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*, <http://resources.huygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Barlow> (geraadpleegd 1 juni 2018).

<sup>48</sup> Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartoo*. Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*.

<sup>49</sup> Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*; Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*.

<sup>50</sup> Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*.

<sup>51</sup> Fissell, *Vernacular Bodies*, 218 - 220, 224, 227. Het afschuiven van de fouten op moeder en zoon, benoemt Fissell hier nadrukkelijk voor de bronnen over Monmouth.

<sup>52</sup> Helmers, 'The Royalist Republic', 6, 7, 238, 239.

*Motieven*

Opvallend is het belang van godsdienst in deze pamfletten. Allereerst is Monmouths eigen religieuze opvattingen een onderwerp van discussie. Daarnaast zijn de pamfletten gevuld met godsdienstige retoriek. Het eerste pamflet toont dat het minste, maar roept God wel aan in de afsluitende regels.<sup>53</sup> *Antwoord* zet lasteraars neer als zonen van de duivel en trekt een vergelijking tussen leugens (over Monmouth) en het duister enerzijds en de waarheid (over Monmouth) en het licht anderzijds. In het betoog worden zo nu en dan uitroepen gedaan als ‘O verduyvelde leugen!’.<sup>54</sup> De andere reactie staat bol van antikatholieke uitingen. Dit begint al in de ondertitel, waarin gesproken wordt over een paaps lasterschrift, en vindt een vervolg in de rest van het pamflet. Niet alleen worden het oorspronkelijke pamflet en diens auteur uitgemaakt voor paaps en duivels, ook worden er vergelijkingen getrokken die uitkomen in het nadeel van de katholieken. Waar wordt gesproken over een vervloekt besluit van Monmouth, worden vele (acties van) katholieken aangehaald en neergezet als ‘met regt drie maal vervloekte besluyten’.<sup>55</sup>

Deze antikatholieke uitingen passen in een patroon dat Sharp ook ziet in zijn studie. Daarin stelt hij dat Monmouth voor zijn aanhangers werd gelegitimeerd door zijn protestantisme. Voor de hertog van York gold het omgekeerde: die werd door zijn katholicisme illegitiem.<sup>56</sup> In deze pamfletten doet zich iets gelijkaardigs voor. Monmouths vermeende katholicisme was een argument tegen hem en moest door de reacties op het eerste pamflet als zodanig worden tegengesproken. Daarbij maken deze reacties gebruik van godsdienstige (antikatholieke) retoriek om hun punten kracht bij de te zetten en de eerste pamflettist zwart te maken. Dit is anders dan in de studie van Haan, die concludeerde dat in de door hem bestudeerde pamfletten handelsbelangen een belangrijkere rol innamen dan religie.<sup>57</sup>

Over de politieke motieven van de drie pamflettisten is weinig te zeggen. De aanwijzingen die hiervoor te vinden zijn, bevinden zich in de afsluitende regels. Daaruit wordt duidelijk dat de auteur van *Jacobus* [...] *onegt bewesen* duidelijk James verdedigt en zich niet simpelweg tegen Monmouth keert. De beide andere auteurs geven expliciet te kennen dat ze Monmouth steunen. Van de auteur van *Jacobus* [...] *verdedigt* kan vermeld worden dat hij daarnaast een sterk anti-katholicisme aan de dag legt. Hoogstwaarschijnlijk is hij een protestant die vanuit religieuze overtuiging schrijft, of die die overtuiging gebruikt als dekmantel.<sup>58</sup> Aangezien er geen verwijzingen worden gemaakt naar

---

<sup>53</sup> Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartooog*.

<sup>54</sup> Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*.

<sup>55</sup> Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*. Het aanhalen van historische voorbeelden mag opvallend lijken, maar is volgens Helmers onderdeel van de zeventiende-eeuwse manier van lezen en schrijven en is daarmee niet uitzonderlijk voor dit pamflet. Ook Haan concludeert in zijn onderzoek dat er in pamfletten veelvuldig gebruik wordt gemaakt van historisch en Bijbelse argumenten: Helmers, ‘The Royalist Republic’, 20; Haan, ‘The treatment of England’, 257.

<sup>56</sup> Sharp, ‘Popular Political Opinion’, 23, 24.

<sup>57</sup> Haan, ‘The treatment of England’, 256.

<sup>58</sup> Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartooog*; Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil*; Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden*.

Nederlandse affaires en de Nederlandstalige oorsprong van deze pamfletten onzeker is, is het niet mogelijk om te achterhalen welke politieke overwegingen deze auteurs tot schrijven hebben aangezet.

### *Conclusie*

Opvallend is dat Monmouths (il)legitimiteit een relatief kleine rol speelt in de besproken pamfletten. Zijn geboorte wordt nauwelijks ingezet als argument voor of tegen zijn opstand of opvolging. Het is een van de vele onderwerpen die wordt aangevoerd om Monmouth te steunen of zwart te maken.

Daarbij worden ook de gedragingen en acties van zijn ouders aangehaald, waarbij Charles steeds relatief goed voor de dag komt. Opmerkelijk is ook de rol van religie, zowel als onderwerp en argument, als in de vorm van religieuze retoriek. Over de politieke beweegredenen van de auteurs is relatief weinig te zeggen. Vast staat dat de auteur van het eerste pamflet James II aanhangt als wettig vorst en daarom Monmouth aanvalt. Eén pamflettist maakt gebruik van zeer antikatholieke retoriek.

Vermoedelijk schrijft hij als protestant, maar of hij Monmouth steunt vanuit godsdienstige overtuiging, of dat hij andere beweegredenen heeft, is niet te zeggen.

## 2. De declaratie van Monmouth

Monmouth kwam in de winter van 1683/84 naar de Nederlanden nadat hij voor de tweede maal verbannen was uit Engeland. Andere Engelse bannelingen verwachtten dat hij zich bij hen zou aansluiten, maar daarin werden zij teleurgesteld. Pas na het overlijden van Charles in 1685 zou Monmouth zich bij hen voegen en de opstand tegen James II beginnen. Aan het begin van deze rebellie werd de declaratie, een verantwoording van de opstand, gepubliceerd.<sup>59</sup>

In dit hoofdstuk zal aandacht besteed worden aan de vraag hoe Monmouths declaratie werd ontvangen in de Republiek. Zoals gezegd had de Republiek, en dan met name de Oranjes, belangen bij de uitkomst. Juist deze verhoudingen maken het interessant om te onderzoeken hoe de declaratie in de Republiek ontvangen werd. Deze reacties worden bestudeerd met behulp van vijf Nederlandstalige pamfletten: Monmouths declaratie, twee publicatieverboden, en twee inhoudelijke reacties op Monmouths tekst.

### *Eerdere interpretaties*

Over Monmouths declaratie werd eerder al geschreven: Keay stelt dat deze werd opgesteld door Robert Ferguson in de periode dat Monmouth bezig was om de gewapende expeditie te organiseren. De tekst werd wel in Monmouths naam gepubliceerd. Schmidgen schrijft echter dat over het schrijven van de tekst zo'n drie jaar werd gedaan en dat Monmouth daarbij hulp kreeg van Ferguson en waarschijnlijk ook van anderen.<sup>60</sup>

Zowel Schmidgen als Keay geven een korte samenvatting van Monmouths declaratie. Schmidgen zet het idee van 'mixed government' centraal. De declaratie stelt dat Engeland vroeger gezegend was met deze regeringsvorm, maar dat die onder James vervallen is in een absolutistische tirannie. Keay benoemt dit minder gedetailleerd, maar gaat meer in op andere aspecten. Zo worden er tal van beschuldigingen aan James' adres gepresenteerd, tot de moord op zijn broer aan toe. Daarnaast zetten de opstandelingen, volgens haar, een progressief programma uiteen, met vrijheid van eredienst voor alle religies en jaarlijkse parlementen. Bovendien is het aan het parlement om te bepalen of Monmouth koning mag worden.<sup>61</sup> Keay benoemt ook dat Monmouth wordt neergezet als "Head and Captaine Generall of the Protestant forces of the Kingdom"<sup>62</sup>

---

<sup>59</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 316 - 318, 320, 335 - 337, 342.

<sup>60</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 342, 343; Schmidgen, 'The Last Royal Bastard', 73. Ashley trekt zelfs in twijfel of Monmouth wel het hele document gelezen heeft: Ashley, *James II*, 169.

<sup>61</sup> Keay, *The Last Royal Rebel*, 342, 343.

<sup>62</sup> Zoals geciteerd in: Keay, *The Last Royal Rebel*, 343. In het Nederlandstalige pamflet wordt dit vertaald als: 'Hooft en Capitein Generaal van de Protestantse Magten deses Koninkrijks', citaat uit: James Scott, hertog van Monmouth, *Declaratie van Jacobus Hertog van Monmouth, en de edelen, heeren en andere, tegenwoordig in wapenen, tot bescherming en handhaving van de Protestantse religie, wetten, regten en privilegien van Engeland, tegens de inbreuk daer in gemaect, als ook tot bevrijding en verlossing des koningrijcks, van de dwinglandy en usurpatie, gepleegt by Jacobus hertog van Yorck.* (z.p. 1685), 7.

*Monmouths declaratie in de Republiek*

Aan de samenvattingen van Keay en Schmidgen is voor dit paper nog wel iets toe te voegen. Net als in de pamfletten uit hoofdstuk 1, is de rol van religie groot. Gedurende een belangrijk deel van de declaratie probeert Monmouth een positie te vinden tussen het zich afzetten tegen James en diens katholicisme en het niet tegelijkertijd vervreemden van alle katholieken in Engeland. Toch presenteert hij zich, zoals ook al blijkt uit het eerdere citaat, vooral als de protestantse (gematigde) held die Engeland komt redden van de katholieke (absolutistische) tiran.<sup>63</sup>

Monmouth richt zich in het slotstuk van deze declaratie niet enkel tot een Engels publiek, maar ook expliciet tot buitenlandse machten.<sup>64</sup> Met name in de laatste alinea's: 'Wy twijffelen ook niet, of wy sullen geregtveerdigt, begunstigt, en geassisteert worden van alle Protestantse Koningen, Princen en Republiken, [...]'.<sup>65</sup> Monmouth probeert hier niet enkel zijn opstand te verantwoorden voor een Engels publiek, maar ook voor een internationaal publiek. De Republiek was hier onderdeel van en wellicht hoopte Monmouth zelfs daadwerkelijke steun te verkrijgen.

Een reactie op Monmouths pamflet die zeker uit de Republiek afkomstig is, is het publicatieverbod dat Willem III uitvaardigde. Dit verbod is duidelijk geschreven met het doel een groot publiek te bereiken, aangezien wordt voorgeschreven op welke manier het bekend gemaakt moet worden.<sup>66</sup> Daarnaast zegt dit verbod ook iets over de verspreiding van Monmouths verklaring: het heeft immers weinig nut om een tekst te verbieden die nauwelijks gelezen wordt.

Gezien de vriendschappelijke band die Willem en Monmouth hadden opgebouwd doet dit verbod wellicht vreemd aan. In Ashley's studie is echter een passage te vinden die het een en ander duidelijk maakt. Ashley schrijft dat Willems aandeel in de opstand nog altijd schimmig is. Willem en Mary waren goed bevriend met Monmouth, maar Willem bood zijn schoonvader wel aan tegen Monmouth te komen vechten. Ashley geeft hiervoor ook een verklaring. Voor Willem waren er redenen om Monmouth te ondersteunen. Monmouth op de Engelse troon zou immers een alliantie tussen Engeland en Frankrijk minder waarschijnlijk maken. Anderzijds zou Monmouths succes wel het einde betekenen van Willems claim op de Engelse troon. Dat Willem zo snel de in de Republiek aanwezige Engelse troepen stuurde naar James om vroeg, droeg ertoe bij dat de verstandhouding tussen de twee verbeterde en dat verdragen tussen Engeland en de Republiek werden vernieuwd. Ashley geeft zelfs een citaat van een Engelsman die meende dat Willem Monmouth bewust de opstand had laten voorbereiden met de bedoeling de hertog te ruïneren.<sup>67</sup> Het verbod op Monmouths declaratie

<sup>63</sup> Monmouth, *Declaratie van Jacobus hertog van Monmouth*. De manier waarop Monmouth zich positioneert ten opzichte van katholieken wordt bespot en aangevallen in: Anoniem, *Antwoord op de declaratie van Jacob, hertog van Monmouth, tegens Jacobus de tweede koning, van Engeland* (z.p. 1685).

<sup>64</sup> Monmouth, *Declaratie van Jacobus hertog van Monmouth*, 7, 8.

<sup>65</sup> Monmouth, *Declaratie van Jacobus hertog van Monmouth*, 8.

<sup>66</sup> Willem Henrick, prins van Oranje-Nassau, *Willem Henrick, by de gratie Godes prince van Orange ... Doen te weten, alsoo met den druck hier te lande is gemeen ghemaect seecker geschrift op den naem van den hertogh van Monmouth, tegens Syne Koninglijcke Majesteit van Groot Brittannien...* (Den Haag 1685).

<sup>67</sup> Ashley, *James II*, 170, 171.

past binnen deze dubbele houding en droeg bij aan de voordelen die Willem hoopte te behalen uit Monmouths verlies.

Ook het Engelse publicatieverbod, uitgevaardigd door James, is in het Nederlands verschenen.<sup>68</sup> De vraag is waarom dit verbod in de Republiek gepubliceerd werd. Voor Engelsen die in de Republiek verbleven zou het pamflet niet vertaald hoeven worden. Een logischer verklaring is de wederzijdse interesse en bemoeienis die er tussen de twee landen bestond, zoals beschreven door Helmers en Schwoerer.<sup>69</sup> Dit wordt ondersteund door het feit dat delen van dit pamflet niet enkel in pamflet-vorm verschenen, maar ook in de *Oprechte Haerlemsche Courant* gepubliceerd werden.<sup>70</sup> Daarnaast kan men stellen dat het voor zowel James als Willem voordelig was dat het verbod van twee staatshoofden circuleerde in de Republiek, omdat ze elkaar als het ware kracht bij zetten, zeker omdat Monmouth in zijn verklaring ook een breder publiek aansprak. Het gaat op basis van de voor dit paper gebruikte bronnen echter te ver om te stellen dat een van de vorsten de vertaling in gang gezet heeft.

#### *Inhoudelijke reacties op Monmouths declaratie*

Naast deze twee publicatieverboden circuleerden er in de Republiek ook twee inhoudelijke reacties op Monmouths declaratie. Een van deze pamfletten, *Zekere aanmerkingen over een laster-schrift, geintituleert De declaratie van Jacobus, Hertog van Monmouth, &c.*, is een oorspronkelijk Engelstalig pamflet. Dit is niet alleen vast te stellen op basis van het voorkomen van dit pamflet in EEBO,<sup>71</sup> maar ook doordat de auteur dit zelf aangeeft: '[...] als een oprecht Onderdaan van Engeland / sinceer Protestant [...]'.<sup>72</sup> Het andere pamflet, *Antwoord op de declaratie van Jacob, Hartog van Monmouth, tegens Jacobus de tweede koning, van Engeland*, is op basis van de inhoud te benoemen als een oorspronkelijk Nederlandstalig pamflet. De auteur, die eveneens zegt een protestant te zijn, refereert namelijk aan personen en handelingen in de Republiek: er wordt een Rotterdamse geleerde aangehaald, er wordt ingegaan op het Nederlandse publicatieverbod en de auteur zegt dit '[...]

<sup>68</sup> Dit verbod gaat vergezeld van een verklaring dat Monmouth en de zijnen, en ieder die hen helpt, verraders zijn, en er wordt 5000 pond op Monmouths hoofd gezet: James R., *Een proclamatie van de koningh, jegens het divulgeren van een traytereuse declaratie, gepubliceert door Jacobus, hertogh van Monmouth* (z.p. 1685).

<sup>69</sup> Voor deze studies zie: Helmers, 'The Royalist Republic'; Schwoerer, 'Propaganda'.

<sup>70</sup> In de krant van 30 juni werd in de berichtgeving over de opstand de letterlijke tekst van James' verklaring waarin Monmouth en de zijnen als verraders worden bestempeld opgenomen, gevolgd door de reacties van het Parlement en het Lagerhuis. Ook het uitloven van een beloning van 5000 pond wordt opgenomen in deze krant, in de editie van 3 juli 1685. In de lopende tekst van beide kranten wordt daarnaast melding gemaakt van het verbod op Monmouths tekst, naast andere meldingen over andere verklaringen en gebeurtenissen rondom de opstand: 'Engelant, &c.', *Oprechte Haerlemsche courant* (30 juni 1685), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011225259:mpeg21:a0005> (geraadpleegd 4 juli 2018); 'Engelant, &c.', *Oprechte Haerlemsche courant* (3 juli 1685), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011225260:mpeg21:a0002> (geraadpleegd 4 juli 2018).

<sup>71</sup> Voor dit pamflet in EEBO zie: Anoniem, *Some Remarks Upon a Scandalous Libel, Intituled The Declaration of James, Duke of Monmouth, &c.*, (z.p. 1685), [http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:43078154](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:43078154) (geraadpleegd 15 juli 2018).

<sup>72</sup> Anoniem, *Zekere aanmerkingen over een laster-schrift, geintituleert De declaratie van Jacobus, hertog van Monmouth, &c.* (z.p. 1685), 1.

alleenlijk om te doen zien dat de Heeren van Amsterdam geenszins tot voordeel van zijn Majesteit ingenomen waren, [...]’.<sup>73</sup> Beide auteurs schrijven als protestant en vallen in die hoedanigheid Monmouths verklaring aan.

Over het vertaalde pamflet, *Zekere aanmerkingen*, moet worden opgemerkt dat deze auteur zich richt op een breder publiek dan alleen de Engelse lezer en dat is wellicht ook de reden voor de vertaling geweest. Monmouths beschuldigingen zijn zo ongefundeerd dat iedere Engelsman er gemakkelijk doorheen prikt, maar voor ‘vreemdelingen’ gaat deze auteur er toch dieper op in, aangezien zij niet dezelfde kennis van Britse zaken hebben.<sup>74</sup>

Beide auteurs vallen Monmouths verklaring aan en ontkrachten zijn argumenten tegen James. Vooral het imago van de protestantse held dat Monmouth in de declaratie wilde opbouwen wordt hier onderuit gehaald, aangezien beide auteurs protestant zijn en aangeven de katholieke vorst te steunen. Dit zal voor hen ook een belangrijke reden zijn geweest om dit zo specifiek te benoemen. De auteur van het *Antwoord* haalt daarbij zelfs de protestantse geloofsbelijdenis aan. Ook met de argumenten over de onwettige manier van regeren van James worden korte metten gemaakt. In deze pamfletten komt Monmouth dus niet goed voor de dag en wordt hij neergezet als leugenaar en verrader. De auteur van *Antwoord* sluit zich aan bij de verboden op het pamflet. Daarna betreurt hij de situatie waarin in James en Engeland zich nu bevinden, gevolgd door de vraag of protestanten Monmouth als makke dieren moeten volgen. Het antwoord daarop: ‘dat sy verre’. Voor deze auteur lijkt de aanname van een sterke religieuze drijfveer gerechtvaardigd, aangezien hij veel aandacht heeft voor het ontkrachten van Monmouths godsdienstige argumenten. Beide pamfletten hebben, in tegenstelling tot een aantal van de pamfletten uit het eerste hoofdstuk, een beheerste toon.<sup>75</sup> Dit verandert echter in de laatste alinea’s van *Zekere Aanmerkingen*: daarin fulmineert de auteur tegen Monmouth en beschuldigt hem van ‘[...] Overspel, Hoerery, Moordery met koelen bloede bedreven, herhaalde Apostasien, Schoffieringen en bloetschande [...]’.<sup>76</sup> Vervolgens roept de auteur God aan om de rebellen te verdelgen.<sup>77</sup>

### Conclusie

In dit hoofdstuk is gekeken naar de reacties op Monmouths declaratie in de Republiek. Monmouth werd in zijn declaratie neergezet als de protestantse leider van een rechtmatige opstand tegen een onrechtmatig vorst. Met deze publicatie sprak hij niet enkel een Engels publiek aan. Anders dan in hoofdstuk 1, zijn hier met name pamfletten geschreven door Monmouths tegenstanders aan bod gekomen. Zij lijken enerzijds gedreven te zijn door een politiek-diplomatieke argumenten (met name

<sup>73</sup> Anoniem, *Antwoord*.

<sup>74</sup> Verderop in de tekst zegt hij nog een keer voor mensen zonder weet van zaken iets verder uit te leggen: Anoniem, *Zekere aanmerkingen*, 2, 10.

<sup>75</sup> Anoniem, *Zekere aanmerkingen*; Anoniem, *Antwoord*. Specifiek de passage over aanhang van Monmouth door protestanten: Anoniem, *Antwoord*.

<sup>76</sup> Anoniem, *Zekere aanmerkingen*, 16.

<sup>77</sup> Anoniem, *Zekere aanmerkingen*, 16.

zichtbaar in het publicatieverbod) en anderzijds door religieuze beweegredenen (met name zichtbaar in de inhoudelijke reacties).

Willems verbod, zo werd hier beargumenteerd, past binnen diens dubbelzinnige houding tegenover Monmouth. Dit verbod lijkt onderdeel te zijn van de acties waarmee hij zijn eigen positie in de Engelse troonopvolging veiligstelde.

Daarnaast verschenen er twee inhoudelijke reacties op Monmouths declaratie. In deze pamfletten, een van Engelse, en een van Nederlandse oorsprong, werd het beeld van een gerechtvaardigde, protestante held dat Monmouth probeerde neer te zetten aangevallen. Twee protestanten verklaarden zich tegen hem en wezen zijn kritiek op James' regime af. Daarmee kwam Monmouth slecht voor de dag. Opnieuw kwam de rol van religie duidelijk naar voren, zowel in behandelde thema's als in de motivatie om die teksten te schrijven. Het is echter geen eenvoudige tegenstelling die hier speelt. Niet iedere protestant volgt immers Monmouth, die zich juist presenteert als protestants leider.

### 3. Het einde van de Monmouth Rebellion

Monmouths troepen, voornamelijk bestaande uit ongetrainde manschappen, werden bij Sedgemoor door het leger van James II verslagen. Monmouth zelf werd na een vlucht van enkele dagen gevangengenomen. Hoewel hij tijdens vergeving probeerde te krijgen van James, werd hij ter dood veroordeeld. In juli 1685 werd hij op Tower Hill onthoofd.<sup>78</sup>

In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe er in de Republiek op deze gebeurtenissen werd gereageerd. Hiermee komt, nadat in de vorige hoofdstukken de meningen over Monmouths afkomst en het begin van zijn opstand zijn bestudeerd, het einde van de Monmouth Rebellion aan bod. Voor de politieke verhoudingen tussen Engeland en Nederland betekende het mislukken van deze opstand dat er James op de Engelse troon bleef en dat Monmouth geen gevaar meer vormde voor de positie van Mary en Willem. Dat maakt het interessant om te kijken hoe er in de Republiek op het mislukken van de Monmouth Rebellion werd gereageerd.

#### *Reacties op Monmouths opstand*

Over de laatste veldslag zijn in *TEMPO* twee pamfletten te vinden. Het eerste pamflet, *Verhael vande bataille [...]*, werd gedrukt door Levyn van Dyck. Dit pamflet is niet in deze vorm terug te vinden in *EEBO*. Het tweede pamflet, *Naerder en generael verhael vande bataille [...]*, werd gepubliceerd door Nicolaes Wilt.<sup>79</sup> Dit pamflet is voor een belangrijk deel een vertaling, maar is op bepaalde punten uitgebreider dan het Engelse origineel in *EEBO*.<sup>80</sup> Afgaande op de resultaten uit *EEBO* is het niet goed te zeggen of deze pamfletten geheel vertaald zijn of oorspronkelijk Nederlandstalig zijn. Wellicht zijn ze samengesteld uit meerdere (oorspronkelijk Engelstalige) pamfletten. Toch zijn ze, zoals in de inleiding ook al werd gesteld, bruikbaar voor dit onderzoek.

Beide pamfletten hebben waarschijnlijk vooral een berichtgevende functie gehad. In een van de pamfletten gaat het nieuws over Monmouth nog vergezeld van een bericht over de executie van een van zijn medestanders, de graaf van Argyle. Aan beeldvorming wordt nauwelijks gedaan. De enige

<sup>78</sup> Anna Keay geeft een uitgebreide beschrijving van de opstand, beginnende met de landing in Dorset 11 juni 1685 (N.B. Keay gebruikt de oude kalender voor de gebeurtenissen in Engeland): Keay, *The Last Royal Rebel*, 345 - 375.

<sup>79</sup> Gedrukt door Levyn van Dyck: Anoniem, *Verhael vande bataille tusschen de koninklijke armée, ende die van Monmouth, op den 6/16. july 1685. niet verre van Brigswater voorgevallen. Geschreven uyt Withal, den 7/17. july 1685. Mitsgaders het verhael vande executie ende sterven van den gewesene grave van Argyle, op den 9. july 1685. En het gevangen nemen van John Cochram, en syn soon. Geschreven uyt Edinburgh den 1/10. july 1685* (Den Haag 1685). Gedrukt door Nicolaes Wilt: Anoniem, *Naerder en generael verhael vande bataille tusschen de konincklijke armée, gecommadeert by mylord Lomly, tegen de geweesen hertogh van Monmouth en Lord Grayé, en die de rebelle commadeerde, en het gevange nemen van de gewesene hertog van Monmouth, en Lord Graye, by de voor geseyde graef Lomly, voorgevallen den 8/18 july in Dorceteshirie geschreven uyt Withal den 8/18. en 10/20. july 1685* (Den Haag 1685).

<sup>80</sup> Voor dit Engelstalige pamflet zie: Anoniem, *An account of the defeat of the rebels in England as also the taking of the late Duke of Monmouth, the late Lord Gray, &c.*, [http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:11741715](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:11741715) (geraadpleegd 9 juli 2018).

uitingen die daar voor kunnen doorgaan zijn de melding over de slechte prestaties van de ruitery van Lord Gray (de aanvoerder van Monmouths cavalerie), over Monmouths voetsoldaten, die zeer goed vochten, en over het vroegtijdig verlaten van het slagveld door Monmouth en Gray. Dat laatste wordt bestempeld als ‘schandaleus’.<sup>81</sup> Dat in deze pamfletten aan (overwegend neutrale) berichtgeving wordt gedaan, wijst opnieuw op een interesse van Nederlandse zijde in de gebeurtenissen in Engeland. Dit zal dan ook zeker een reden zijn geweest om deze (vertaalde) pamfletten te drukken. Dit sluit aan bij Helmers’ bevindingen over een *Anglo-Scoto-Dutch public sphere*. Hoewel het enthousiasme en de steun voor de Stuarts na de troonbestijging van Charles volgens Helmers snel afnam,<sup>82</sup> lijkt er op basis van deze pamfletten geen sprake van een afnemende interesse in Engelse affaires vanuit de Republiek. Over onderliggende motieven is, zeker op basis van deze stukken, niets bijzonders te zeggen.

#### *Reacties op Monmouths gevangenschap*

Hoewel er in het *Naeder en generael verhael* al melding wordt gemaakt van Monmouths gevangenschap, zijn twee pamfletten specifiek aan dit onderwerp gewijd.<sup>83</sup> Opnieuw zijn het publicaties van Van Dyck (*Missive uyt Londen, reackende het gevangen brengen vanden hertog van Monmouth, den Lord Gray, ende andere, [...]*) en Wilt (*Pertinent bericht, van de laetste tydingh uyt t hof te Whithal [...]*). Beide zijn geschreven in briefvorm, maar een afzender wordt niet vermeld.<sup>84</sup> Interessant is wel, dat de schrijver van een *Pertinent bericht* melding maakt van:

‘[...] uwen Brief van den 7/17 deser, beneffens de bygaende Gazetten, beyde van Amsterdam en van Haerlem, [...]’<sup>85</sup>

Dit wijst op een nauwe band tussen de pamfletschrijver en de Republiek. Mogelijk is het zelfs een oorspronkelijk Nederlandstalig pamflet, maar of de auteur zelf uit de Republiek afkomstig is, blijft moeilijk te zeggen.<sup>86</sup> Wat wel gezegd kan worden, is dat deze tekst in ieder geval geschreven is voor een Nederlands lezerspubliek.

<sup>81</sup> Voor deze uitingen zie: Anoniem, *Verhael vande bataille*, 4; Anoniem, *Naeder en generael verhael vande bataille*, 4, 7. De betiteling van ‘schandaleus’ komt uit: Anoniem, *Naeder en generael verhael vande bataille*, 7.

<sup>82</sup> Helmers, ‘The Royalist Republic’, 233, 238, 239.

<sup>83</sup> Voor de passages uit *Naeder en generael Verhael* zie: Anoniem, *Naeder en generael verhael*, 6, 7.

<sup>84</sup> Anoniem, *Missive uyt Londen, reackende het gevangen brengen vanden hertogh van Monmouth, den Lord Gray, ende andere, waer op deselve op den 27 july, aldaer voor den Tour stonden ge-executeert te werden. Mitsgaders een proclamatie vanden koningh, waar by Godt almachtigh door het geheele rijck sal geloofd, ende gedankt werden, voor de bevochte victorie, en dempinge der rebellen, op sondag den 26. july/5.augusti 1685* (Den Haag 1685); Anoniem, *Pertinent bericht, van de laetste tydingh uyt t hof te Whithal, rakende ’t gepasseerde tusschen Syne Koninglijcke Majesteyt van Groot Brittannien en den gewesene hartogh van Monmouth, de welcke op Whithal is ghebracht. Whitehal den 14/24 julij 1685* (Den Haag 1685).

<sup>85</sup> Anoniem, *Pertinent bericht*, 4.

<sup>86</sup> Even verderop wordt verwezen naar Engelse zaken als ‘onse’, wat kan wijzen op een Engelse auteur: Anoniem, *Pertinent bericht*.

Deze auteur maakt een aantal opmerkingen over de reacties in zowel de Republiek als Engeland op het mislukken van de opstand. Na bovenstaande opmerking meldt hij dat hij de gazetten heeft afgegeven aan een aantal heren en schrijft dat de kranten ‘seer bequamelijck sullen dienen, ten eynde dese Edel-lieden haer daer mede wat sullen onderhouden; alsoo de selve voornemens zijn haer naer het Lant te begeven’.<sup>87</sup> Het lijkt er dus op alsof deze heren van plan waren af te reizen naar de Republiek.<sup>88</sup> In dat licht bezien kan de daarop volgende tekst gezien worden als een commentaar op de inhoud van de opgestuurde kranten of op de meningen in de Republiek in het algemeen:

‘Ick verwonder my geensints, dat de gemeene man aldaer wil gevoet werden met leugenen, soo verre van hier af zijnde, terwijl onse ongelovende Fantastiquen alhier niet en kunnen gelooven, het gene alle van een goet oordeel onder dese Natie, weten dat het constantelijck waer is [...]’<sup>89</sup>.

Bovenstaand citaat verwijst naar de berichtgeving rondom het mislukken van Monmouths opstand. Welke ‘leugenen’ er precies bedoeld worden, is niet eenvoudig na te gaan. Er worden geen echte voorbeelden aangehaald en er wordt ook geen specifieke uitgave benoemd.<sup>90</sup> De auteur vraagt zich af wat deze mensen (daarbij wel duidelijk doelend op Engelsen) zullen beweren wanneer de executie is voltrokken. Verder is de auteur niet uitgesproken negatief over Monmouth, of de door hem beschreven smeekebede aan James. Daarnaast is er plaats voor een opmerking over geruchten dat Monmouth als katholiek zou willen sterven. Zijn afkeer richt zich duidelijk op de aanhangers van Monmouth, die niet willen geloven dat Monmouths opstand afgelopen is.<sup>91</sup>

Deze verwijzing heeft, zoals gezegd, ook betrekking op een Nederlandstalig publiek. Bovenstaand verschijnsel, dat men niet geloofde dat de opstand mislukt was, is voor Engeland al beschreven door Sharp, die in zijn onderzoek ook dergelijke uitspraken uit de gerechtelijke stukken haalt. Sharp stelt dat er in Engeland zelfs tot in de achttiende eeuw verhalen de ronde deden over een mogelijke terugkeer van Monmouth.<sup>92</sup> In de Republiek is er dus mogelijk ook een groep aanhangers van Monmouth geweest die zijn falen niet meteen accepteerde. Dit pamflet gaat daar duidelijk tegen in

<sup>87</sup> Anoniem, *Pertinent bericht*, 4.

<sup>88</sup> Of de Republiek bedoeld wordt met ‘het Lant’ wordt niet helemaal duidelijk. Even verderop wordt namelijk vermeld dat een aantal mensen is teruggekeerd aan het hof, aangezien er op ‘t Landt’ voor hen niet veel meer te doen was, omdat de militie de resterende rebellen zelf kunnen opsporen. Daarbij wordt dus duidelijk verwezen naar Engels grondgebied: Anoniem, *Pertinent bericht*, 5. In de hierboven aangehaalde passage kan echter ook de Republiek bedoeld worden. Ook als de Republiek niet bedoeld wordt, lijken de latere passages te slaan op meningen in de Republiek, al lijken ze dan minder te refereren aan de inhoud van de ontvangen kranten.

<sup>89</sup> Anoniem, *Pertinent bericht*, 4.

<sup>90</sup> Wat het achterhalen van het specifieke artikel ook bemoeilijkt, is dat in *Delpher* voor berichtgeving over Monmouth in 1685 enkel de *Oprechte Haerlemsche Courant* is overgeleverd: Delpher - kranten, <https://www.delpher.nl/nl/kranten/results?query=Monmouth&page=1&ccql%5B0%5D=%28date+gte+%2201-01-1685%22%29&ccql%5B1%5D=%28date+lte+%2231-12-1685%22%29&coll=ddd&redirect=true> (geraadpleegd 1 augustus 2018).

<sup>91</sup> Anoniem, *Pertinent bericht*.

<sup>92</sup> Sharp, ‘Popular Political Opinion’, 25, 26.

en dat kan, naast een berichtgevende functie, een reden zijn om het pamflet te publiceren. In het andere pamflet, *Missive uyt Londen*, zijn geen aanwijzingen over de identiteit van de auteur te vinden. Het is een korte tekst die meldt dat Monmouth naar Londen is gebracht, waar hij de volgende dag terechtgesteld zal worden. Opvallend is wel dat er in het korte bericht ruimte is voor het gerucht dat Monmouth als katholiek zou willen sterven.<sup>93</sup>

### *Reacties op Monmouths executie*

Vervolgens zijn er zes pamfletten die berichten over Monmouths executie. Van drie daarvan is de drukker bekend. Over het al dan niet vertaald zijn van deze teksten is met behulp van *EEBO* het een en ander te zeggen.

Twee van de pamfletten, gedrukt door Nicolaes Wilt en Pieter Hagen, zijn zeker vertalingen. Het betreft *Verhael, van 't gene gepasseert is op de executie van den gewesene hertog van Monmouth* [...] en *Verhael, van 't geen ghepasseert is by de executie van den ghewesenen hertog van Monmouth* [...] De inhoud van deze pamfletten is bijna identiek, omdat deze tekst oorspronkelijk in het Engels verscheen.<sup>94</sup>

Er wordt in deze twee pamfletten dan ook geen mening gegeven over Monmouth of zijn daden. Het is een verslag van de woorden die Monmouth op het schavot gewisseld heeft met de mensen die hem daar begeleidden. De nadruk ligt op de veelvuldige verzoeken van drie bisschoppen om specifiek berouw te tonen voor het leiden van een rebellie en voor zijn affaire met Henrietta Wentworth. Monmouth weigert echter om zijn acties te benoemen als rebellie of om zijn verhouding met Wentworth te zien als zondig. Zodoende is er in deze pamfletten opnieuw veel aandacht voor godsdienst, ook omdat Monmouth, in tegenspraak tot de geruchten uit de eerdere pamfletten, verklaart te sterven als protestant.<sup>95</sup> De belangrijkste reden om deze pamfletten te drukken lijkt opnieuw de

<sup>93</sup> Anoniem, *Missive uyt Londen*, 3, 4.

<sup>94</sup> In de vertalingen zit enig verschil in woordgebruik. Dit kan verklaard worden door het gebruik van een ander Engelstalig origineel. Voor twee Engelse pamfletten die net iets verschillen in woordgebruik, zie: James Scott, *Duke of Monmouth, An Account Of what passed at the Execution Of the Late Duke of Monmouth, on Wednesday the 15<sup>th</sup> of July, 1685 on Tower-Hill, Together With a Paper Signed by Himself that morning in the Tower, in the Presence of the Lords Bishops of Ely, and Bath and Wells, Dr. Tenison, and Dr. Hooper. And Also, The Copy of His Letter to His Majesty after he was taken, Dated at Ringwood in Hantshire, the 8<sup>th</sup> of July* (Londen, 1685), [http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:12379630](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:12379630) (geraadpleegd 11 juli 2018); Anoniem, *An Account of what passed at the Execution of the late Duke of Monmouth; On Wednesday the 15<sup>th</sup> of July 1685. on Tower-Hill. Together, with a Paper Signed by Himself that Morning in the Tower, in the presence of the Lords Bishops of Ely, and Bath, and Wells, Dr. Tennison, and Dr. Hooper. and also the Copy of his letter to His Majestie after He was taken, Dated at Ring-wood in Hant-Shire, the 8<sup>th</sup> of July.* (Dublin 1685), [http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:99888868](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:99888868) (geraadpleegd 11 juli 2018).

<sup>95</sup> Anoniem, *Verhael, van 't gene gepasseert is op de executie van den gewesene hertog van Monmouth*, op woensdag den 15/25 july 1685. Op Touwr Hill. Benevens een geschrift by hem dien eygen ochtent selfs in den Touwr geteyckent, in presentie van de lords bisschoppen van Ely, en Bath en Wels, Doctor Tenison, en Doctor Hooper. Als mede een copie van een brief door den selven aen Sijn Majesteyt geschreven, naer dat hy gevangen was, gedateert tot Ringwood in Hantshire, den 8/18 july (Den Haag 1685); Anoniem, *Verhael, van 't geen ghepasseert is by de executie van den ghewesenen hertog van Monmouth*, op woensdag den 15/25 julij 1685, op

nieuwsaarde te zijn geweest. Daarbij mag wel worden opgemerkt dat dit onderwerp kennelijk een hoop publiciteit veroorzaakte. Over geen enkel van de andere in dit paper behandelde onderwerpen verschenen zoveel Nederlandstalige pamfletten.

Ook het pamflet *Geschrift door den hartog van Monmouth aan een zyner vrienden overgegeven even voor zijn executie* is hoogstwaarschijnlijk een vertaling. De Engelse druk van dit pamflet is echter niet terug te vinden in *EEBO*.<sup>96</sup> In dit pamflet rechtvaardigt Monmouth zijn opstand nogmaals en zodoende is het een korte samenvatting van zijn declaratie (zie hoofdstuk 2). Daarmee uit het ook een duidelijker mening dan de tot nu toe besproken pamfletten in dit hoofdstuk. Opnieuw is er ruimte voor godsdienstige motieven en ideeën over hoe een staat bestuurd hoort te worden. Monmouth verzette zich immers tegen ‘het Pausdom en arbitraire magt’.<sup>97</sup> Mogelijk heeft de publicist naast nieuwsvoorziening ook het steunen van Monmouths zaak ten doel gehad.

Het vierde pamflet, *Pertinent verhaal, van de executie van den hertog van Monmouth. Londen den 27 July.*, is opnieuw voornamelijk neutraal van toon. Opvallend is de aandacht voor de bewaking rondom het schavot. In dit pamflet wordt ook gesproken over het werk van de beul, die zes tot zeven bijlslagen nodig had om zijn werk te voltooien. Dat thema komt ook in andere pamfletten terug (zie verderop). Daarnaast wordt van Monmouth beweerd dat hij weinig ‘onsteltenis’ toonde en dat de geruchten over zijn katholiek-zijn ‘t’ enemaal vals’ waren.<sup>98</sup> Ook dit pamflet lijkt voornamelijk te zijn gericht op nieuwsvoorziening en niet op beeldvorming over Monmouth.

In de laatste twee pamfletten die hier behandeld worden is, in tegenstelling tot de meeste van de bovenstaande pamfletten, wel sprake van beeldvorming. Van het eerste pamflet, *Omstandigh ende seecker verhael, van ’t gepasseerde, in en ontrent de executie van de persoon van Jacob Schot, laetst gewesen hertog van Monmouth [...]*, is Wilt opnieuw de drukker. Dit pamflet bestaat uit drie losse, brief-achtige teksten die ieder een verslag geven van de executie. De eerste brief is ook meteen de langste. De auteur besteedt veel aandacht aan het slechte werk van de beul. Daarnaast komt ook Monmouths verklaring op het schavot (m.n. over zijn relatie met Wentworth) aan bod, net als het gerucht dat hij als katholiek zou willen sterven (dat volgens de auteur bedriegerij bleek). Monmouth komt redelijk positief uit deze beschrijvingen. Hij wordt twee maal benoemd als zeer kloekmoedig.<sup>99</sup>

---

*Tourhil: Oock het geschrift door hem opghestelt in den Tour, en gheteekent in presentie vande bisschoppen van Ely, en Bath en Wels, met docter Tennison en Hoope: Als mede noch copie van den brief, door hem geschreven aen Sijn Konighlijcke Majesteyt, naer dat hy gevangen was, uyt Ringwood in Hantshire den 8/18 julij 1685* (Den Haag 1685).

<sup>96</sup> Zowel *TEMPO* als de titel van het pamflet zelf geven aan dat deze tekst geschreven zou zijn door Monmouth. Dat zou betekenen dat het hier een vertaling betreft en daar is voor dit paper vanuit gegaan. Het is echter wel opmerkelijk dat het Engelstalige origineel niet is terug te vinden in *EEBO*.

<sup>97</sup> James Scott, hertog van Monmouth, *Geschrift door den hartog van Monmouth aan een zyner vrienden overgegeven even voor zijn executie* (z.p. 1685) 3.

<sup>98</sup> Anoniem, *Pertinent verhaal, van de executie van den hertog van Monmouth. Londen den 27. july* (z.p. 1685).

<sup>99</sup> Anoniem, *Omstandigh ende seecker verhael, van ’t gepasseerde, in en ontrent de executie van de persoon van Jacob Schot, laetst gewesen hertog van Monmouth, gestorven op den Tourbergh den 15/25 julij 1685* (Den Haag 1685), 3 - 5.

Enkel op de laatste pagina spreekt de auteur van ‘Een staeltje van de geweesene Hertog van Monmouths gevanteerde en nochtans seer swarte onnoselheyt [...]’.<sup>100</sup>

De tweede brief heeft eenzelfde toon en komt redelijk overeen in inhoud. In een veel korter bestek komen aan bod: Monmouths sterven als protestant, zijn afscheid van vrouw en kinderen, een papier dat hij getekend had, zijn affaire, de biecht en het werk van de beul. Deze auteur is een stuk kritischer over Monmouths houding met betrekking tot zijn affaire. Zijn sterven wordt echter wel ‘courageuselijk’ genoemd, wat in schril contrast staat met de beul, die ‘als een Barbaer’ zijn functie uitvoerde.<sup>101</sup>

De laatste brief is heel anders van toon. Van het begin is duidelijk dat deze auteur een afkeer van Monmouth heeft. De auteur is verheugd over het mislukken van de opstand. Het slechte beulswerk wordt spottend geweten aan Monmouths ‘soo groote onwilligheyt om de Werelt te verlaten’.<sup>102</sup> Ook de protestantse religie komt weer naar voren: de auteur erkent dat Monmouth als protestant is gestorven, maar betwijfelt of hij de protestantse leer wel gekend heeft. Ook Monmouths berouw over de invasie wordt in twijfel getrokken.<sup>103</sup>

Het gaat hier om drie mogelijk oorspronkelijk Nederlandstalige teksten, aangezien in *EEBO* dergelijke verslagen van Monmouths executie niet gevonden zijn.<sup>104</sup> In de brieven komt een divers beeld naar voren, wat mogelijk een reden is geweest voor de drukker om ze bij elkaar te plaatsen. De eerste twee auteurs zijn geen uitgesproken voor- of tegenstanders van Monmouth. De derde auteur toont een veel duidelijker mening tegen Monmouth. Alle drie grijpen ze terug op veelbesproken thema’s. Over hun motieven daarvoor is echter moeilijk iets te zeggen.

Tot slot wordt hier nog een laatste pamflet behandeld: *Rou-klagt over de dood des hartoogs van Monmouth*. Van deze tekst is zowel de auteur als de drukker onbekend. In vorm wijkt het af van de eerdere pamfletten omdat het hier een dichtwerk betreft. In *EEBO* zijn wel gedichten over Monmouths executie te vinden,<sup>105</sup> maar deze rouwklacht is van geen van deze een vertaling. De Engelse gedichten zijn wel getiteld ‘elegy’, maar betreuren Monmouths mislukking niet. Juist zijn slechte kanten worden daarin naar voren gehaald.<sup>106</sup> Dat is anders bij dit Nederlandstalige gedicht. Daarin is Monmouth een ten onrechte gevallen held.<sup>107</sup> Bovendien zijn gedichten minder eenvoudig te

<sup>100</sup> Anoniem, *Omstandigh ende seecker verhael*, 6.

<sup>101</sup> Anoniem, *Omstandigh ende seecker verhael*, 7.

<sup>102</sup> Anoniem, *Omstandigh ende seecker verhael*, 8.

<sup>103</sup> Anoniem, *Omstandigh ende seecker verhael*, 8.

<sup>104</sup> In de derde brief zitten echter wel verwijzingen naar Engelse zaken als ‘onsen’, wat zou kunnen wijzen op een Engelse opsprong van de brief: Anoniem, *Omstandigh ende seecker verhael*, 8.

<sup>105</sup> De Engelse term is *elegy of lamentation*.

<sup>106</sup> Voor een *elegy*: Anoniem, *An Elegy on James Scott, Late Duke of Monmouth* (Londen 1685), [http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:15613682](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:15613682) (geraadpleegd 11 juli 2018); Voor een *lamentation*: Anoniem, *The Late Duke of Monmouth's lamentation. The tune of, On the bank of a river, or; Now now the Fights done* (Londen 1685), [http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:60827526](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:60827526) (geraadpleegd 11 juli 2018).

<sup>107</sup> Anoniem, *Rou-klagt*.

vertalen dan een prozatekst en heeft dit gedicht een sterk anti-Engelse toon op het einde: '[...] Gy moet' er een van uwen aart,/ Die tuk op rooven, moorden, branden,/'.<sup>108</sup> De 'gy' die wordt aangesproken is de stad Londen. Deze tirade neemt meer dan een pagina in beslag, waarna nog maar kort wordt gesproken over de eigen groep (die wacht op wraak). Dit alles draagt ertoe bij dat dit mogelijk een oorspronkelijk Nederlandstalig gedicht is.

Als dit daadwerkelijk een Nederlandstalig gedicht is, rijst de vraag waarom iemand uit de Republiek zich zo zou opwinden over Monmouths overlijden. (Of, in het geval van een Engels origineel, waarom iemand de moeite heeft genomen het te vertalen.) Zolang de auteur onbekend is, blijft het gissen naar zijn beweegredenen. In de tekst zitten echter enkele opvallende passages die wellicht het een en ander verhelderen. Opvallend is allereerst het gebruik van religieuze symboliek en het aanhalen van vroomheid. Monmouth was 'der Vroomen hoop' en nu hij gestorven is, krijgt de vijand kans 'Om al wat vroom is te verwoesten'. Aangezien Monmouth zichzelf nadrukkelijk presenteerde als protestantse held (zie hoofdstuk 2) en een katholiek minder snel zal vrezen voor de verwoesting van 'al wat vroom is' met een katholiek vorst op de troon, was de auteur hoogstwaarschijnlijk protestant.

Een andere opvallende passage is de volgende: 'Gy moet' er een van uwen aart,/ Die [...] als een Wolf ten prooye gaat,/ Om vrind, en Buuren aan te randen'.<sup>109</sup> Als de auteur van dit pamflet uit de Republiek afkomstig was, toont deze passage wellicht zijn reden om Monmouth te steunen. Ashley beschreef immers al hoe Willem III's ambivalente houding ten opzichte van Monmouth enerzijds werd bepaald door de bedreiging die de hertog vormde voor zijn positie in de Engelse troonsopvolging, maar anderzijds door de overweging dat met Monmouth op de Engelse troon een Engels-Frans verbond (tegen de Republiek) minder aannemelijk was dan met James.<sup>110</sup> Aannemend dat de dichter uit de Republiek afkomstig was, lijkt die laatste overweging voor hem zwaarder te hebben meegespeeld dan Willems kansen op de troon.

### Conclusie

In dit hoofdstuk zijn tien pamfletten over het einde van de Monmouth Rebellion aan bod gekomen. Opvallend was dat daar veel voornamelijk op nieuwsvoorziening gerichte uitgaves tussen zaten. Veel van deze uitgaves zijn gepubliceerd in briefvorm, wat duidt op een nauw contact tussen (de auteur in) Engeland en de Nederlandse uitgever. In deze berichten was veel aandacht voor (Monmouths) religie, Monmouths laatste biecht en voor het beulswerk. Ook in de opiniërende stukken kwamen deze thema's terug. Zowel Monmouths voor- als tegenstanders lieten zich over dit onderwerp horen, waarbij sommige auteurs een uitgesprokener mening hadden dan anderen. Meest opvallend was een

---

<sup>108</sup> Anoniem, *Rou-klagt*.

<sup>109</sup> Anoniem, *Rou-klagt*.

<sup>110</sup> Ashley, *James II*, 170, 171.

hoogstwaarschijnlijk oorspronkelijk Nederlandstalig treurdicht, waarin de dichter overduidelijk Monmouths kant kiest. Deze belangstelling in de Republiek is niet onverwacht. In dit hoofdstuk, en de vorige hoofdstukken, is immers al benoemd dat de Republiek politieke belangen had bij de uitkomst van Monmouths opstand.

Dit sluit voor een deel aan bij de conclusies van Haan en Helmers, die een grote betrokkenheid zagen van de Republiek bij Engelse affaires. Haan concludeert dat er in de Republiek voor de Engelse Burgeroorlog een interesse bestond die zich vanaf het begin uitte in de publicatie van (vertaalde) informatieve pamfletten, maar dat oorspronkelijk Engelstalige opiniestukken veelal niet vertaald werden. Volgens Haan overheerste nieuwsgierigheid, maar bestond er geen of weinig verlangen naar een ingrijpen in de Engelse gebeurtenissen. Helmers ziet in diezelfde periode een *Anglo-Scoto-Dutch public sphere*.<sup>111</sup>

---

<sup>111</sup> Haan, 'The treatment of England', 248, 249; Helmers, 'The Royalist Republic', 233, 234.

## Conclusie

Dit paper opende met een Nederlandstalig gedicht dat de dood Monmouth betreurde. Aan de hand van dit treurdicht en zeventien andere Nederlandstalige pamfletten is onderzocht hoe Monmouth werd gerepresenteerd in de zeventiende-eeuwse pamfletliteratuur uit de Republiek en is ook de vraag gesteld waarom er in de Republiek zo'n ophef werd gemaakt over de dood van een Engelse edelman. Hoewel Monmouths eigen levensloop, met meerdere verblijven in de Republiek en nauwe banden met de Oranjes, er wel aanleiding toe gaf, zijn bronnen uit de Republiek niet eerder gebruikt in onderzoek naar zijn leven en opstand. Vanuit Engels-Nederlandse historische studies is het Nederlandse perspectief op deze rebellie tot nu toe ook onderbelicht gebleven. Ook dat is een gemis, gezien de politieke banden en verhoudingen die er tussen de Republiek en Engeland bestonden. In dit paper is een begin gemaakt om de Monmouth Rebellion vanuit Nederlands perspectief te bestuderen.

Uit deze drie casestudies in dit paper werd duidelijk dat de pamfletlezer in de Republiek een divers beeld van Monmouth voorgeschoteld kreeg. Zowel zijn voor- als tegenstanders uitten hun mening via dit medium. Daarnaast was er ook overwegend neutrale berichtgeving in omloop. Opvallend is de rol die religie innam in deze literatuur. Religie kwam meermaals naar voren als onderwerp of argument voor de pamfletschrijvers. Monmouth wordt in de in zijn naam gepubliceerde pamfletten neergezet als een protestants leider en zijn voorstanders verdedigen zijn oprechte godsdienstigheid. Monmouths tegenstanders vallen zijn vroomheid echter aan. In een aantal pamfletten geeft de auteur daarnaast aan zelf een protestant te zijn die zich geenszins geroepen voelt om Monmouth te volgen. Dit is anders dan in Haans bevindingen, die voor handelsbelangen, en niet religie, de grootste rol zag weggelegd.<sup>112</sup> Daarnaast was er ook veelvuldig sprake van de inzet van religieuze retoriek.

Deze bevindingen sluiten deels aan bij de uitkomsten van eerdere studies door Helmers en Haan. Haan zag de interesse van de Republiek in de Engelse Burgeroorlog van het begin af aan weerspiegeld in vele, veelal vertaalde, informatieve pamfletten. Helmers betoogde in zijn studie het bestaan van een *Anglo-Scoto-Dutch public sphere* waarin zelfs sprake was van eenzelfde discours.<sup>113</sup> Hoewel Haan en Helmers een vroegere tijdspanne bestuderen dan de periode die in dit paper centraal staat, komt de Nederlandse interesse voor Engelse affaires ook naar voren in de publicaties over Monmouth. Anders dan in de studies van Haan en Helmers, waarin het Nederlandse publiek vrijwel unaniem voor een van de partijen in het conflict koos,<sup>114</sup> komen in de pamfletten over Monmouth zowel zijn voor- als tegenstanders aan het woord.

Gezien de grote hoeveelheid anonieme auteurs is het echter ingewikkeld om zeer sterke uitspraken te doen over de politieke motieven van Monmouths voor- of tegenstanders. Toch lijken de

---

<sup>112</sup> Haan, 'The treatment of England', 256.

<sup>113</sup> Helmers, 'The Royalist Republic', 235, 236.

<sup>114</sup> Haan, 'The treatment of England', 254; Helmers, 'The Royalist Republic', 6, 7.

politieke verhoudingen tussen Engeland en de Republiek invloed gehad te hebben op de beeldvorming over Monmouth. Ashley zette eerder al uiteen welke beweegredenen Willem III leidden om Monmouth wel of niet te steunen. Enerzijds was er de overweging dat Monmouth minder snel geneigd zou zijn een verbond te sluiten met Frankrijk dan James. Anderzijds bracht Monmouth wel de dynastieke positie van Willem en Mary in gevaar.<sup>115</sup> Beide overwegingen zijn ook terug te zien in een aantal van de pamfletten die voor dit paper geraadpleegd zijn

Er zijn, zeker wat betreft bronnenmateriaal, nog mogelijkheden voor verder onderzoek naar de Nederlands-Engelse verhoudingen in deze periode en de Monmouth Rebellion. Allereerst zijn er in Nederlandse pamflettencollecties wellicht nog bronnen aanwezig die niet geraadpleegd zijn voor dit paper. Deen e.a. wezen er in hun boek immers op dat historici zich nog te vaak beperken tot de Knuttel-collectie.<sup>116</sup> Voor dit paper is de database *TEMPO* gebruikt. Deze is een combinatie van de Knuttel-collectie en de Van Alphen-verzameling. Op het punt van het gebruik van verschillende collecties zijn er nog de nodige mogelijkheden. Voor onderzoek naar Monmouth zelf kan het daarnaast lonen om ook pamfletten uit andere Europese landen te raadplegen. Ook voor de Nederlands-Engelse studies kan dit interessant zijn, omdat dit wellicht inzicht biedt in de “uitzonderlijkheid” van de Nederlandse bronnen. Vanuit dit laatste perspectief is het daarnaast ook boeiend om andere bronnen dan pamfletten te raadplegen in vervolgonderzoek. Wellicht kunnen bijvoorbeeld correspondenties bijdragen aan een beter inzicht in de beweegredenen van de pamfletauteurs en hun tijdgenoten om Monmouth al dan niet te steunen. Dit zou ook aansluiten bij de aanbeveling van Deen e.a. om pamfletten te bestuderen in combinatie met ander bronnenmateriaal.<sup>117</sup> Tot slot is het mogelijk om andere onderbelichte conflicten op te zoeken en daarbij ook te onderzoeken hoe er in de Engelse bronnen over Nederlandse affaires werd geschreven.

---

<sup>115</sup> Ashley, *James II*, 170, 171.

<sup>116</sup> Deen e.a., ‘Pamphlets and politics’, 12, 13.

<sup>117</sup> Deen e.a., ‘Pamphlets and politics’, 8, 9.

## Bibliografie

### Literatuur

Ashley, Maurice, *James II* (Londen 1977).

Barnard, Toby, 'Restoration or Initiation?' in: Jenny Wormald (red.), *The Seventeenth Century*. The Short Oxford History of the British Isles (Oxford 2008) 117 - 150.

Deen, Femke, David Onnekink, Michel Reinders, 'Pamphlets and Politics: Introduction', in: Femke Deen, David Onnekink, Michel Reinders (red.), *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic* (Leiden; Boston 2011), 3 - 30.

Fissell, Mary, *Vernacular Bodies: The Politics of Reproduction in Early Modern England* (New York 2004).

Furley, O.W. 'The Whig Exclusionists: Pamphlet Literature in the Exclusion Campaign, 1679-82', *Cambridge Historical Journal* 13:1 (1957) 19 - 36.

Haan, Robert Lloyd, 'The treatment of England and English affairs in the Dutch pamphlet literature, 1640 - 1660' (proefschrift University of Michigan 1960).

Harms, Roeland 'De uitvinding van de publieke opinie: pamfletten als massamedia in de zeventiende eeuw' (proefschrift Universiteit Utrecht 2010).

Helmers, Helmer J., 'The Royalist Republic: Literature, Politics and Religion in the Anglo-Dutch Sphere, 1639 - 1660' (proefschrift Universiteit Leiden 2011).

Hoak, Dale, Mordechai Feingold (red.), *The World of William and Mary. Anglo-Dutch Perspectives on the Revolution of 1688-89* (Stanford 1996).

Keay, Anna, *The Last Royal Rebel. The Life and Death of James, Duke of Monmouth* (Londen 2016).

MacFarlane, Alan, 'Illegitimacy and illegitimates in English history' in: Peter Laslett, Karla Oosterveen, Richard M. Smith (red.), *Bastardy and its Comparative History. Studies in the history of illegitimacy and marital nonconformism in Britain, France, Germany, Sweden, North America, Jamaica and Japan*. Studies in Social and Demographic History (Londen 1980) 71 - 85.

Meijer Drees, Marijke, *Andere landen, andere mensen. De beeldvorming van Holland versus Spanje en Engeland omstreeks 1650*. Nederlandse cultuur in Europese context; monografieën en studies (Den Haag 1997).

Schmidgen, Wolfram, 'The Last Royal Bastard and the Multitude', *Journal of British Studies* 47:1 (2008) 53 - 76.

Schwoerer, Lois, 'Propaganda in the Revolution of 1688', *American Historical Review* 82:4 (1977) 843 - 874.

Sharp, Buchanan 'Popular Political Opinion in England 1660 – 1685', *History of European Ideas* 10:1 (1989), 13 - 29.

Websites

Beer, Astrid de, 'Walter, Lucy (1630 - 1658)', in: Els Kloek, Maarten Hell, Marloes Huiskamp, Katja Krediet, Fernie Maas, Linde Pauelsen, Vera Weterings (red.), *Digitaal Vrouwenlexicon van Nederland*, <http://resources.huuygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Barlow> (geraadpleegd 1 juni 2018).

BrillOnline Primary sources – Dutch Pamphlets Online,  
<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online>  
(geraadpleegd 21 mei 2018).

Delpher - kranten,  
<https://www.delpher.nl/nl/kranten/results?query=Monmouth&page=1&cql%5B0%5D=%28date+gte+%2201-01-1685%22%29&cql%5B1%5D=%28date+lte+%2231-12-1685%22%29&coll=ddd&redirect=true> (geraadpleegd 1 augustus 2018).

**Bronnen**Nederlandstalige pamfletten*Delpher*

Anoniem, *Jacobus hertog van Monmouth verdedigt tegens zijn vyanden: of een tweede antwoord op zeker paaps laster-schrift, onder de naam van Jacobus Schot, onegt bewezen* (z.p. 1685), <https://www.delpher.nl/nl/boeken1/gview?coll=boeken1&identifier=6ZRoAAAaAAJ> (geraadpleegd 5 mei 2018).

*The Early Modern Pamphlets Online (TEMPO)*

Anoniem, *Antwoord op de declaratie van Jacob, hartog van Monmouth, tegens Jacobus de tweede koning, van Engeland* (z.p. 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/antwoord-op-de-declaratie-van-jacob-hertog-van-monmouth-tegens-jacobus-de-tweede-koning-van-engeland;dutchpamphletskb1kb14444?search=Monmouth&searchStart=3&searchTotal=32&q=Monmouth&sort=true&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22&search-go=Search> (geraadpleegd 1 mei 2018).

Anoniem, *Antwoord op het vuile pasquil, geintituleerd: Jacobus Scot, voor desen hertogh van Monmouth, onegt bewezen: of omstandig berigt van de geboorte, opvoeding, en bedryven der selven. Waer in de godloose leugen en lasteren, dien heer aangewreven, klaar en duydelijk werden wederlegt* (z.p. 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/antwoord-op-het-vuile-pasquil-geintituleerd-iacobus-scot-voor-desen-hertogh-van-monmouth-onegt-bewezen-waer-in-de-godloose-leugen-en-werden-wederlegt;dutchpamphletskb1kb14448?search=Monmouth&searchStart=0&searchTotal=32&q=Monmouth&sort=true&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22&search-go=Search> (geraadpleegd 29 april 2018).

Anoniem, *Jacob Scott, voor desen hartog van Monmouth onegt bewesen. Of omstandig berigt van de geboorte, opvoeding, en bedrijven van de selve.* (z.p. 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/jacob-scott-voor-desen-hartoog-van-monmouth-onegt-bewesen;dutchpamphletskb1kb14447?search=Monmouth&searchStart=10&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=10&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22> (geraadpleegd 2 mei 2018).

Anoniem, *Naerder en generael verhael vande bataille tusschen de konincklijke armée, gecommandeert by mylord Lomly, tegen de gewezen hertogh van Monmouth en Lord Grayé, en die*

*de rebelle commandeerde, en het gevange nemen van de gewesen Hertog van Monmouth, en Lord Graye, by de voor geseyde graef Lomly, voorgevallen den 8/18 july in Dorcetesshirie geschreven uyt Withal den 8/18. en 10/20. july 1685 (Den Haag 1685),*

<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/naerder-en-generael-verhael-vande-battaille-tusschen-de-konincklike-armee-gecommandeert-by-mylord-lomly-tegen-de-geweesen-hertogh-van-monmouth;dutchpamphletskb1kb14456?search=Monmouth&searchStart=15&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=10&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22>  
(geraadpleegd 2 mei 2018).

*Anoniem, Missive uyt Londen, raeckende het gevangen brengen vanden hertogh van Monmouth, den Lord Gray, ende andere, waer op deselve op den 27 july, aldaer voor den Tour stonden ge-executeert te werden. Mitsgaders een proclamatie vanden Koningh, waar by Godt almachtigh door het geheele rijck sal gelooft, ende gedankt werden, voor de bevochte victorie, en dempinge der rebellen, op sondag den 26. july/5.augusti 1685 (Den Haag 1685),*

<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/missive-uyt-londen-raeckende-het-gevangen-brengen-vanden-hertogh-van-monmouth-den-lord-gray-ende-andere-waer-op-deselve-op-den-27-july-aldaer-voor-den-tour-stonden-geexecuteert-te-werden;dutchpamphletskb1kb14460?search=Monmouth&searchStart=13&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=10&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22>  
(geraadpleegd 2 mei 2018).

*Anoniem, Omstandigh ende seecker verhael, van 't gepasseerde, in en ontrent de executie van de persoon van Jacob Schot, laetst gewesen hertog van Monmouth, gestorven op den Tourbergh den 15/25 julij 1685 (Den Haag 1685),*

<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/omstandigh-ende-seecker-verhael-vant-gepasseerde-in-en-ontrent-de-executie-van-de-persoon-van-jacob-schot-laetst-gewesen-hertogh-van-monmouth;dutchpamphletskb1kb14464?search=Monmouth&searchStart=16&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=10&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22>  
(geraadpleegd 2 mei 2018).

*Anoniem, Pertinent bericht, van de laetste tydingh uyt t hof te Whithal, rakende 't gepasseerde tusschen Syne Koninglijke Majesteyt van Groot Brittannien en den gewesen hartogh van Monmouth, de welcke op Whithal is ghebracht. Whitehal den 14/24 julij 1685 (Den Haag 1685),*

<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/pertinent-bericht-van-de-laetste-tydingh-uytt-hof-te-whithal-rakendet-gepasseerde-tusschen-syne-koninglike-majesteyt-van-groot-brittannien-en-den-gewesen-hartogh-van->

[monmouth;dutchpamphletskb1kb14459?search=Monmouth&searchStart=18&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=10&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22](http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/monmouth;dutchpamphletskb1kb14459?search=Monmouth&searchStart=18&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=10&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22) (geraadpleegd 2 mei 2018).

Anoniem, *Pertinent verhaal, van de executie van den hertog van Monmouth. Londen den 27. july* (z.p. 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/pertinent-verhaal-van-de-executie-van-den-hertog-van-monmouth;dutchpamphletskb1kb14463?search=Monmouth&searchStart=19&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=10&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22> (geraadpleegd 2 mei 2018).

Anoniem, *Rou-klagt over de dood des hartooogs van Monmouth* (z.p. 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/rouklagt-over-de-dood-des-hartooogs-van-monmouth;dutchpamphletskb1kb14471?search=Monmouth&searchStart=22&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=20&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22> (geraadpleegd 2 mei 2018).

Anoniem, *Verhael vande bataille tusschen de koninklijke armée, ende die van Monmouth, op den 6/16. july 1685. niet verre van Brigswater voorgevallen. Geschreven uyt Withal, den 7/17. july 1685. Mitsgaders het verhael vande executie ende sterven van den gewesene grave van Argyle, op den 9. july 1685. En het gevangen nemen van John Cochram, en syn soon. Geschreven uyt Edenburgh den 1/10. july 1685* (Den Haag 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/verhael-vande-bataille-tusschen-de-koninklike-armee-ende-die-van-monmouth-op-den-616-july-1685-niet-verre-van-brigswater-voorgevallen;dutchpamphletskb1kb14453?search=Monmouth&searchStart=24&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=20&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22> (geraadpleegd 2 mei 2018).

Anoniem, *Verhael, van 't geen ghepasseert is by de executie van den ghewesenen hertog van Monmouth, op woonsdag den 15/25 julij 1685, op Tourhil: Oock het geschrift door hem opgesteld in den Tour, en gheteekent in presentie vande bisschoppen van Ely, en Bath en Wels, met docter Tennison en Hoope: Als mede noch copie van den brief, door hem geschreven aen Sijn Koninghlijke Majesteyt, naer dat hy gevangen was, uyt Ringwood in Hantshire den 8/18 julij 1685* (Den Haag 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/verhael-van-tgeen-ghepasseert-is-by-de-executie-van-den-ghewesenen-hertog-van-monmouth-op-woonsdag-den-1525-julij-1685-op-tourhil;dutchpamphletskb1kb14468?search=Monmouth&searchStart=25&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=20&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22>

[go=Search&sort=true&start=20&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22](http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online%22dutch-pamphlets-online%22&search-go=Search&sort=true&start=20&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22)  
(geraadpleegd 2 mei 2018).

Anoniem, *Verhael, van't gene gepasseert is op de executie van den gewesene hertog van Monmouth, op woensdag den 15/25 july 1685. Op Touwr Hill. Benevens een geschrift by hem dien eygen ochtent selfs in den Touwr geteyckent, in presentie van de lords bisschoppen van Ely, en Bath en Wels, Doctor Tenison, en Doctor Hooper. Als mede een copie van een brief door den selven aen Sijn Majesteyt geschreven, naer dat hy gevangen was, gedateert tot Ringwood in Hantshire, den 8/18 july* (Den Haag 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/verhael-van-tgene-gepasseert-is-op-de-executie-van-den-gewesene-hertog-van-monmouth-op-woensdag-den-1525-july-1685;dutchpamphletskb1kb14466?search=Monmouth&searchStart=26&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=20&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22>  
(geraadpleegd 2 mei 2018).

Anoniem, *Zekere aanmerkingen over een laster-schrift, geintituleert De declaratie van Jacobus, hertog van Monmouth, &c* (z.p. 1685),  
<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/zekere-aanmerkingen-over-een-lasterschrift-geintituleert-de-declaratie-van-jacobus-hertog-van-monmouth-c;dutchpamphletskb1kb14445?search=Monmouth&searchStart=31&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=30&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22>  
(geraadpleegd 2 mei 2018).

James Scott, hertog van Monmouth, *Declaratie van Jacobus hertog van Monmouth, en de edelen, heeren en andere, tegenwoordig in wapenen, tot bescherming en handhaving van de protestantse religie, wetten, regten en privilegien van Engeland, tegens de inbreuk daer in gemaect; als ook tot bevrijding en verlossing des koningrijcks, van de dwinglandy en usurpatie, gepleegt by Jacobus hertog van Yorck.* (z.p. 1685), <http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/declaratie-van-jacobus-hertog-van-monmouth-en-de-edelen-tot-bescherming-en-handhaving-van-de-protestantse-religie;dutchpamphletskb1kb14440?search=Monmouth&searchStart=4&searchTotal=32&q=Monmouth&sort=true&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22&search-go=Search> (geraadpleegd 1 mei 2018).

James Scott, hertog van Monmouth, *Geschrift door den hartog van Monmouth aan een zyner vrienden over-gegeven even voor zijn executie* (z.p. 1685),  
<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/geschrift-door-den-hartog-van-monmouth-aan-een-zyner-vrienden-overgegeven-even-voor-zn-executie;dutchpamphletskb1kb14469?search=Monmouth&searchStart=9&searchTotal=32&q=Monm>

[outh&sort=true&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22&search-go=Search](#)

(geraadpleegd 1 mei 2018).

James R., *Een proclamatie van de koningh, jegens het divulgeren van een traytereuse declaratie*, gepubliceert door Jacobus, hertogh van Monmouth (z.p. 1685),

<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/een-proclamatie-van-de-koningh-jegens-het-divulgeren-van-een-traytereuse-declaratie-gepubliceert-door-jacobus-hertogh-van-monmouth;dutchpamphletskb1kb14443?search=Monmouth&searchStart=7&searchTotal=32&q=Monmouth&sort=true&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22&search-go=Search>

(geraadpleegd 2 mei 2018).

Willem Henrick, prins van Oranje-Nassau, *Wilhem Henrick, by de gratie Godes prince van Orange ... Doen te weten, alsoo met den druck hier te lande is gemeen ghemaect seecker geschrift op den naem van den hertogh van Monmouth, tegens syne Koninglijcke Majesteyt van Groot Brittannien...* (Den Haag 1685),

<http://primarysources.brillonline.com.access.authkb.kb.nl/browse/dutch-pamphlets-online/willem-henrick-by-de-gratie-godes-prince-van-oranje-doen-te-weten-alsoo-met-den-druck-hier-te-lande-is-gemeen-ghemaect-seecker-geschrift-op-den-naem-van-den-hertogh-van-monmouth-tegens-syne-koninghlijcke-majesteyt-van-groot-brittannien;dutchpamphletsva0va00476?search=Monmouth&searchStart=30&searchTotal=32&search-go=Search&sort=true&start=30&q=Monmouth&fq=collection%3A%22dutch-pamphlets-online%22>

(geraadpleegd 2 mei 2018).

#### Overige bronnen

##### *Delpher*

‘Engelant, &c.’, *Oprechte Haerlemsche courant* (30 juni 1685),

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011225259:mpeg21:a0005> (geraadpleegd 4 juli 2018).

‘Engelant, &c.’, *Oprechte Haerlemsche courant* (3 juli 1685),

<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:011225260:mpeg21:a0002> (geraadpleegd 4 juli 2018).

##### *Early English Books Online (EEBO)*

Anoniem, *An account of the defeat of the rebels in England as also the taking of the late Duke of Monmouth, the late Lord Gray, &c.*,

[http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:11741715](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:11741715) (geraadpleegd 9 juli 2018).

Anoniem, *An Account of what passed at the Execution of the late Duke of Monmouth; On Wednesday the 15<sup>th</sup> of July 1685. on Tower-Hill. Together, with a Paper Signed by Himself that Morning in the Tower, in the presence of the Lords Bishops of Ely, and Bath, and Wells, Dr. Tennison, and Dr. Hooper. and also the Copy of his letter to His Majestie after He was taken, Dated at Ring-wood in Hant-Shire, the 8<sup>th</sup> of July.* (Dublin 1685),

[http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:99888868](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:99888868) (geraadpleegd 11 juli 2018).

Anoniem, *An Elegy on James Scott, Late Duke of Monmouth* (Londen 1685),

[http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:15613682](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:15613682) (geraadpleegd 11 juli 2018).

Anoniem, *Some Remarks Upon a Scandalous Libel, Intituled The Declaration of James, Duke of Monmouth, &c,* (z.p. 1685), [http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:43078154](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:43078154) (geraadpleegd 15 juli 2018).

Anoniem, *The Late Duke of Monmouth's lamentation. The tune of, On the bank of a river, or; Now now the Fights done* (Londen 1685),

[http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:60827526](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:60827526) (geraadpleegd 11 juli 2018).

James Scott, Duke of Monmouth, *An Account Of what passed at the Execution Of the Late Duke of Monmouth, on Wednesday the 15<sup>th</sup> of July, 1685 on Tower-Hill, Together With a Paper Signed by Himself that morning in the Tower, in the Presence of the Lords Bishops of Ely, and Bath and Wells, Dr. Tenison, and Dr. Hooper. And Also, The Copy of His Letter to His Majesty after he was taken, Dated at Ringwood in Hantshire, the 8<sup>th</sup> of July* (Londen, 1685),

[http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx\\_ver=Z39.88-2003&res\\_id=xri:eebo&rft\\_id=xri:eebo:citation:12379630](http://gateway.proquest.com.ru.idm.oclc.org/openurl?ctx_ver=Z39.88-2003&res_id=xri:eebo&rft_id=xri:eebo:citation:12379630) (geraadpleegd 11 juli 2018).